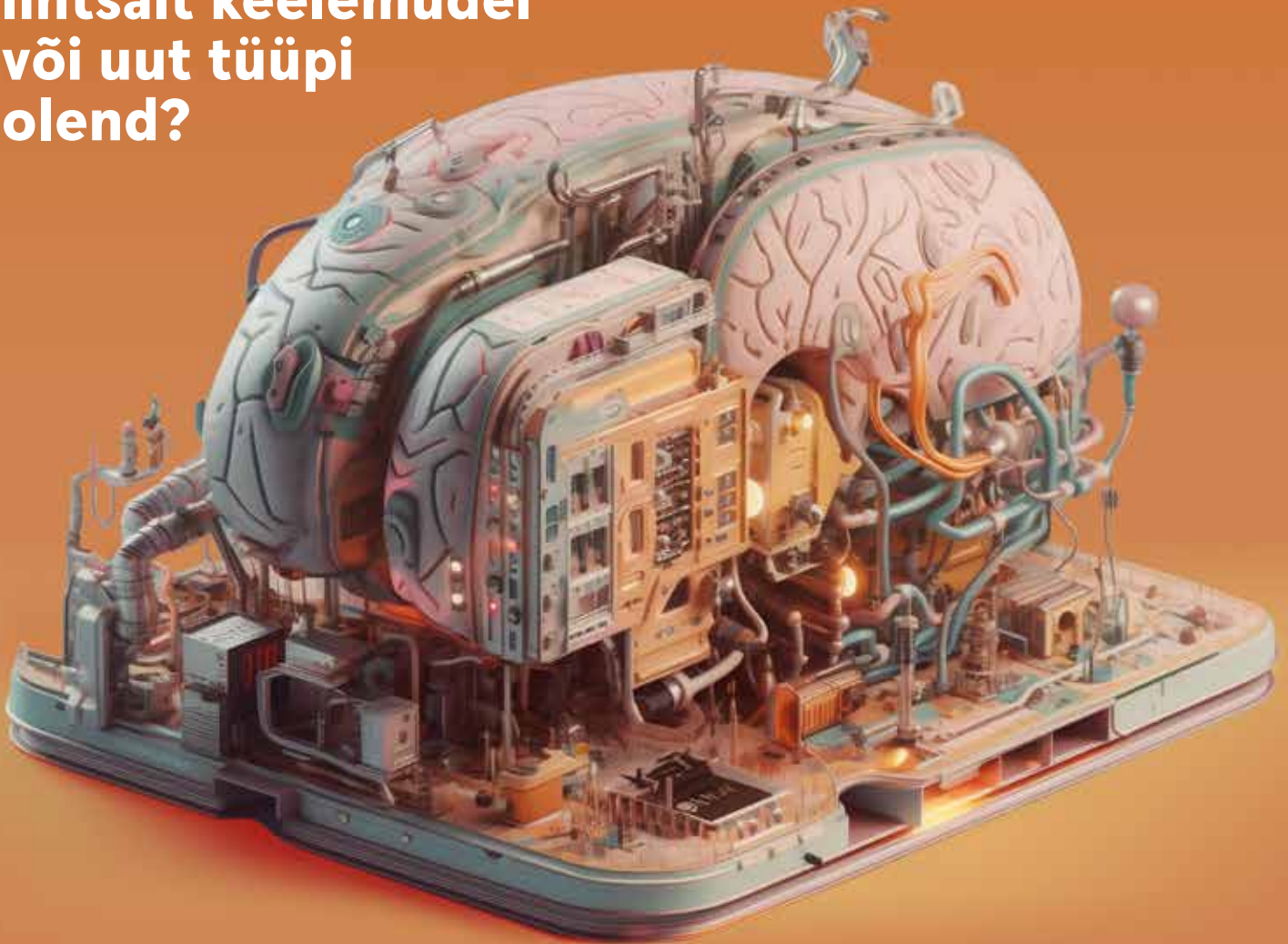

Privaatpanganduse
ajakiri KEVAD/2023

Swedbank

Fookus

Tehisaru – lihtsalt keelemudel või uut tüüpi olend?

▶ LK 20
Uued trendid
Euroopa
autoturul

▶ LK 24
Õpime
väärtusinvestor
Guy Spierilt

▶ LK 38
Reisihiks
võib võtta ka
restorani

▶ LK 42
Mis annab
eduelamuse
Olavi Lepale?

Ainult viis kodu.
 Privaatselt tupiktänava lõpus.
 Suured 170 - 200 m² kodud.

KULDLEHE
 BUTIIKELAMU PIRITAL

kuldlehe.ee

Hea privaatpanganduse klient!

Kui eelmist aastat jäi iseloomustama kiiresti muutuv keskkond, geopoliitilised konfliktid ning uskumatuna näiv inflatsioon, mille ohjeldamisega keskpangad hiljaks jäid, siis tänavust lõpule lähenevat esimest poolaastat saab kirjeldada kohanemise ajana. Paljugi sellest, mis algas mullu, kestab edasi. Peamine küsimus on, kes saab paremini hakkama olukorras, kus ebamäärasust on palju ning raha hind on kiiresti tõusnud.

Kõigele vaatamata on börsid alustanud aastat positiivselt. Tallinnast kuni New Yorgini pakkusid finantsturud tugevalt positiivset tootlust. Tõsi, teinekord on hea vaadata pealkirjadest ja indeksitest kaugemale – võttes USA börsiindeksist S&P 500-st välja loetud arvu suuri tehnoloogiettevõtteid, oleks indeks aasta algusest miinuses. Ärevust on turgudele toonud ka asjaolu, et lühikese ajaga on hätta sattunud kolm Ameerika panku, mis üheskoos ületavad oma varade mahult kõiki 2008. aasta suure finantskriisi ajal pankrotti läinud USA panku.

Kõrgemate intressimäärade täieliku mõju jõudmine majandusse võib võtta aasta või rohkemgi. Ajal, kui toimub kohanemine uue ja samas vana reaalsusega, peab kindlasti olema valmis negatiivseteks üllatusteks, mis võivad tulla sealt, kust me neid oodatagi ei oska. Meenub Norra õlifondi tegevjuhi Nicolai Tangeni CNN-ile antud intervjuu sel aastal Davoses, kus ta ütles: „*It's always the unexpected which takes us by surprise.*“ Ehk siis – ootamatused tulevad alati üllatusena. Kuigi Tangen enda väljaõeldu üle hiljem nalja tegi, on see muutuv keskkonnas ometi nii tõene ja tabav.

Kui välist keskkonda me väga palju mõju-

tada ei saa, siis sisemist küll – pangana on meil teile mitmeid häid uudiseid. Oleme korduvalt tõstnud tähtajalisi intressimäärasid ning praegu on hoiustajal taas võimalik teenida märkimisväärset intressi.

Lisaks saavad kõik eraisikud Rahakogujat kasutades panna raha intressi teenima ilma tähtajalise kohustuseta. Väga oodatud muutus on ka ülevaade oma portfelist ja kasumlikkusest otse mobiilis.

Meie selle aasta suursündmuseks on 21. novembril toimuv privaatpanganduse klientidele mõeldud konverents. Teiste säravate esinejate hulgas astub üles ka maailmakuulus investor Guy Spier. Kohtusin Guy Spieriga tänavu märtsis ja saate sellest ka käesolevast numbrist lugeda.

Soovin teile ilusat suve!

ANDRES SUIMETS,
 PRIVAATPANGANDUSE JUHT

Sisukord

8 Kõrge lennuga keelemudel. Olgu tehisintellekti suhtes tulevikuvaade optimistlik või pessimistlik, töö tegemine muutub paljudes valdkondades.

14 Mitu kassi on pildil? Ettevõtja Triin Raamatul on Marko Mäetamme kunstiteose kohta nipiga küsimus.

16 Biomimikri ehk lahendus loodusest. Öökulli tiivasulgedest inspireeritud tuulikulabad ja jäälinnu nokk kui kiirrongi nina eeskuju.

20 Uued trendid autoturul. Hiina elektriautod teevad võidukäiku.

24 Õpi väärtusinvesteermise meistrit. Andres Suimets kohtus Guy Spieriga ja räägib tema investeerimisfilosoofiast.

27 Sõnad kui saurused. Kust tuleb väljend kupongiintress?

28 Kuhu investeerib Warren Buffett? Ülevaade maailma edukaima investori aktsiaalustest.

30 Vastutuul majanduses jääb lähiajal püsima. Panga peaökonomisti Tõnu Mertsina analüüs.

33 Inflatsioon ja intressimäär – millised on ootused? Kuidas mõjutab majanduskeskkond elukondlikku ja kommerts-kinnisvara?

36 Intrigeeriv ja võluv kunstiturg. Kunstituru trendidele heidab valgust Piia Ausman.

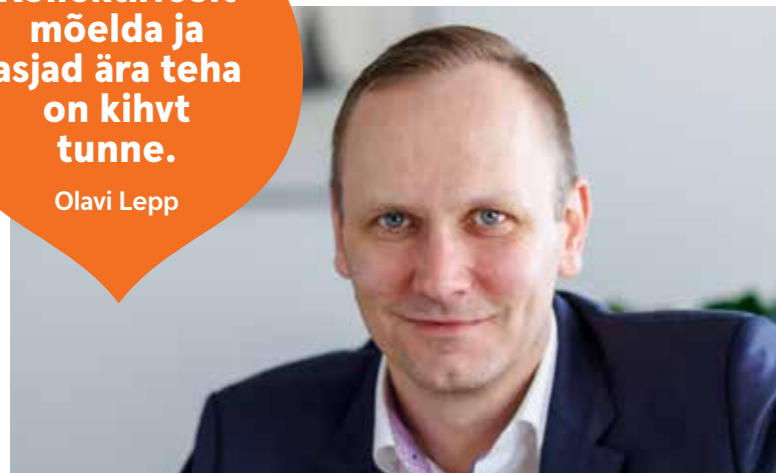
38 Reisisihiks võib võtta ka restorani. Vahetud elamused tipprestoranist Osteria Francescana.

41 Tasub minna! Vähem tuntud, kuid põnevad matkarajad Eestis.

42 Olavi Lepp: „Mulle meeldib, kui asjad on kiires liikumises.“ Saame Swedbanki juhiga lähemalt tuttavaks.

Kollektiivselt mõelda ja asjad ära teha on kihvt tunne.

Olavi Lepp

Fookus 1/23

Privaatpanganduse ajakiri

Liivalaia 8, 15040 Tallinn
tel +372 888 1860
e-post: privaat@swedbank.ee
www.swedbank.ee

Peatoimetaja: **Silvia Rõigas**, Swedbank
Teostus: **Menu Meedia**
Toimetaja: **Evar Post**
Kaaneillustratsioon: **Taavi Torim**

Austatud lugejad!

Käesolevas väljaandes toodud materjalid omavad informatiivset iseloomu ning ei ole mõeldud investeerimisalase nõuandena ega soovitusena ühegi finantstoote ostuks või müügiks.

Kõik arvamused, hinnangud ja prognoosid vastavad Swedbanki ja autori parimale arusaamisele oludest, kuid Swedbank ei vastuta nende täiuslikkuse ega õigsuse eest. Swedbank juhib tähelepanu, et kogu väljaandes toodud informatsioon on ajas muutuv, mistõttu ei saa Swedbank anda mingisugust garantiid selle kehtivuse või täpsuse kohta.

Autor võib olla avaldanud mitmeid artikleid, jõudes erinevatele seisukohtadele. Lugeja aktsepteerib, et igasugune tuginemine väljaandes toodud seisukohtadele on vaid lugeja enda riisikol.

Swedbank, ükski Swedbanki töötaja ega juht ei vastuta otsese ega kaudse kahju eest (sealhulgas, kuid mitte ainult saamata jäänud tulu), mis võib olla tekkinud käesoleva ülevaate kasutamise seoses.

© Swedbank 2023. Kõik õigused kaitstud. Informatsioon on konfidentsiaalne ja mõeldud kasutamiseks ainult nendele Swedbanki klientidele, kellele see on saadetud. Ilma Swedbanki loata kopeerimine, reprodutseerimine, tsiteerimine, mis tahes avaldamine või edastamine kolmandatele isikutele ning presenteerimine on keelatud. Aktsepteerides selle raporti, olete nõustunud nende piirangutega.

Tutvuge ajakirjas mainitud finantsteenusega aadressil www.swedbank.ee ning konsulteerige vajaduse korral oma kliendihalduriga telefoni teel või e-posti aadressi privaat@swedbank.ee vahendusel.

Kui te ei soovi enam Swedbanki Grupi ettevõtetele selliseid ajakirju saada, võite nendest loobuda, teavitades oma kliendihaldurit või saates teate e-posti aadressile privaat@swedbank.ee.

Energiatõhususe laenud nullmarginaaliga

Nüüdsest pakume kaheks aastaks intressiga 0% + 6 kuu euribor

- kodulaenu A-energiaklassi kinnisvara ostmiseks;
- kodu energiatõhususe laenu renoveerimiseks;
- päikesepaneelide laenu soojuspumpade ja päikese-paneelide jaoks (neile ei lisandu ka euribori);
- autoliisingut, ostmaks auto, mille CO₂ heited on kuni 50 g/km.

Eripakkumine kehtib kuni 30.09.2023 esitatud uutele taotlustele. Intress 0% + 6 kuu euribor kehtib kaks esimest aastat, hiljem rakendub lepingujärgne intress.

Väärtpaberiportfelli hoidmine on nüüd soodsam

Aprillist alates on investeerimine Swedbankis eraklientidele ja ettevõtetele veel soodsam. Kuni 100 000 euro väärtuses väärtpaberiportfelli hoidmine on tasuta, sellele lisaks on tasuta ka Balti väärtpaberite hoidmine sõltumata nende mahust või summast. 100 000 eurot ületava osa hoidmine maksab erasikutele 0,008% või kuni 8 eurot kuus. Erandiks on ettevõtted, kellele maksimaalne tasu ei rakendu.

Arvelduskontol olevat raha saab Rahakogujas teenima panna

Kui soovite oma arvelduskontol seisva raha eest teenida intressi, siis meil on Teile lahendus – avage Rahakoguja, mis teenib 1,5% intressi aastas. Rahakoguja on väga paindlik vahend oma vaba raha hoiustamiseks, sest iga kell saab raha juurde kanda või vajaliku summa kasutusele võtta. Ülejäänud summa teenib intressi edasi ning ühtegi täiendavat tasu Rahakogujal ei ole.

Intress 1,5% aastas kehtib seisuga 10.06.2023. Intressimäär võib ajas muutuda.

Mida arvasid privaatepanganduse kliendid kliendiuuringus

Swedbanki ligi 1000 privaatepanganduse kliendi seas tehtud uuringu järgi näevad investorid hetkel kõige suuremat tõusupotentsiaali energia- ja pangandussektori aktsiates. Kuigi peaaegu pooled küsitlud investoritest on aktsiaturu edasise liikumise suuna suhtes kahtleval seisukohal, siis vähemalt kolmandik Swedbanki privaatepanganduse klientidest ootavad järgmiselt 12 kuult aktsiaturgude tõusu.

Pangandus- ja energiaspektori kõrval nähakse parimaid võimalusi oma investeerimisportfelli tõusule vedamiseks ka roheenergia ning kaitsetööstuse valdkonna aktsiatel. Börsidele investeerimise kõrval on Swedbanki privaatepanganduse kliendid viimasel aastal kasvatanud oluliselt ka tähtajaliste hoiuste osakaalu.

Uuring korraldati käesoleva aasta jaanuaris ja veebruaris ning sellele vastas Eestis pea 1000 klienti.

REIS

Aafrika triloogia

Aafrika triloogia on tõeliselt eksootiline ja elamusterohke seiklus, mis kestab 14 ööd ja läbib 5000 kilomeetrit. Estraveli pakutav reis kulgeb maailma ühe kõrgetasemelisema rongifirma Rovos Rail luksusrongiga läbi Lõuna-Aafrika, Svaasimaa ja Namiibia. Reisil külastatakse mitut suurlinna ja kuulsaid rahvusparke, käiakse safaril, ööbitakse kõrbe-lodge'is ja tehakse veel palju muud põnevat.

Igas rongis on majutusvagnid, söögi- ja lounge-vagnid, kingipood ja vaatlusvagn koos lahtise rõduga. Majutuseks on võimalik valida kolme eri kvaliteediasemega luksusliku kupee vahel.

15-päevase reisi hinnas on rongisõit koos ööbimise ja „täispansion“-toitlustusega, kõik programmis mainitud külastused ja ekskursioonid, kohapealne transport kõigi mugavustega transfeeribussides/autodes ning ingliskeelse giid-reisisaatja teenused. Juurde tuleb soetada sobivad lennupiletid ja vajaduse korral lisamajutus ning teie unistuste reis võib alata!

FOTOD: ESTRAVEL

Koht, kus elu kulgeb omas tempos

Soovitab Triin Raamat

Eestimaa loodus on imeline ning saarlasena on mul oma lemmikkoht ka Hiiuemaal – Vanajõe oru õpperada. Rada on vaid kilomeeter pikk ja seetõttu jõukohane paljudele, aga pakub võimaluse astuda tõeliselt ehedasse loodusesse. Suured ürgsed puud, mis pakuvad varju nii päikese kui ka vihma eest, mahedalt vulisevad ojad ja segamatu linnulaul. Alates juulikuust saab seal maiustada ka mustikatega. Selles metsatukas kulgeb elu täiesti omas tempos.

FOTO: MARKO VAINU, WIKIMEDIA

Äratundmisrõõm ja maalilised vaated filmi „Hea aasta“ järgedel

Soovitab Raido Toonekurg

Kui teile meeldib Prantsusmaa, võite plaani võtta meeleoluka automatka populaarse romantilise linateose „Hea aasta“ („A Good Year“) filmimise radadel. Film võeti üles Lõuna-Prantsusmaal Provence'is Luberoni piirkonnas. Kes filmi näinud, mäletab kindlasti neid maalilisi vaateid viinamarjaistanduste, lavendlipõldude ja mäetippudel asuvate küladega.

QR-kood juhatab veebiküljele almost-ginger.com, kuhu on kokku kogutud kohad, kus toimus filmi tegevus. Sealkandis ringi sõitmiseks tasub varuda kolm-neli päeva, et nautida kohalikku õhustikku, inimesi ja muidugi legendaarseid veine.

Häärber Château La Siroque, kus toimub filmi põhitegevus, on päriselus Bonnieux's asuv Château La Canorgue ja seal asub veinikelder, mis kindlasti külastamist väärt! Nii nagu ka paljud teised filmist tuttavad kohad, kus saab peatuda, imetleda kauneid vaateid, süüa head toitu ja lihtsalt lõõgastuda.

RAAMAT

Graeme Macrae Burnet „Patsiendi lugu“

Soovitab Krista Kaer

Graeme Macrae Burnet on kahtlemata praegu üks intrigeerivamaid briti kirjanikke, kes viib oma lugejaid eksiteele väidetega, et ta üksnes jagab talle juhtumisi kätte sattunud dokumente või kirjutisi. Nii on ta teinud oma esimeses teoses, samuti eesti keeles ilmunud raamatus „Tema verine sepitsus“. Sama võtet kasutab ta ka raamatus „Patsiendi lugu“, mis kandideeris Bookeri preemiale ja mida on nimetatud üheks parimaks 2022. aasta romaaniks.

Päris loo alguses kirjutab autor märkmeraamatutest, mille saatis talle ühe noore naise sugulane, kelle kätte need sattusid. Märkmeraamatutes kirjeldab naine, kuidas ta kahtlustab, et tema õe surmas on süüdi üks kurikuulus psühhiaater, kelle juures õde enne enesetappu käis. Et saladust lahendada, hakkab ta väljamõeldud identiteeti kasutades sama psühhiaatri

FOTO: VARRAK

patsiendiks. Õige pea aga on tal raske oma kaht mina lahus hoida ning käigud psühhiaatri juurde ei tee midagi selgemaks, vaid pigem segasemaks.

Autor mängib romaanis eri vormidega ning seab kahtluse alla kõik – nii märkmeraamatud kui ka tegelaste identiteedi ja minapildi. Ta on kirjutanud väljamõeldud tegelaste sekka ka päriselt elanud inimesi ning võimaldab heita pilgu briti kontrakultuuri meeleoludesse ja svingivasse Londonisse. Teoses käsitletakse nõtkelt ja vaimukalt 1960. aastate ühiskondlike murrangute ja psühhiaatria kaudu selliseid teemasid nagu tõde, tegelikkus, identiteet, usaldusväärsus ja minapildi muutlik olemus.

Kasutades Varraku veebipoes ostu sooritades koodi SWED, saad 20% soodustust. Sooduskood kehtib kuni 31.08.2023 Varraku täishinnaga toodetele.

Helge ja lustlik „Mardileib“

Soovitab Triin Raamat

Kui keegi otsib suvepuhkuse ajaks meeleolukat ja helget lugemist, siis soovitan igas vanuses lugejale Jaan Krossi „Mardileiba“. See raamat pakub toreda äratundmise selle kohta, kuidas mõned teemad on inimeste elus ajatud, olgu parasjagu keskaeg või 21. sajand. Eraldi tähelepanu ja märkamist väärib aga see, kui meisterlikult, mänguliselt ja humoorikalt kasutab Jaan Kross selles raamatus eesti keelt. Jupiterist leiab selle lustliku loo ka kuuldemänguna, kus tegelasi kehastavad Tambet Tuisk, Raivo E. Tamm, Tõnu Oja ja teised.

Kõrge lennuga keelemudel

Asjatundjad jagunevad optimistideks ja pessimistideks selles küsimuses, milline on tehisaru mõju inimkonna tulevikule. Kuid mõlemad pooled tunduvad olema ühel meelel selles, et paljusid töö tegemise valdkondi ootab ees suur raputus.

TEKST: VILLU ZIRNASK ILLUSTRATSIOON: TAAVI TORIM

Märtsi keskel, kui järgneva loo kirjutamist alustasin, levis sotsiaalmeedias kuulsa vestlusroboti ChatGPT kohta kahesuguseid postitusi.

Ühte suunda esindas andmeteadlane Indrek Seppo, kes teatas: „Kui te ei ole veel ChatGPT-d kasutanud, siis võtke ette. Maailm on muutunud. [---] Mõned arvavad, et see neid ei puuduta. Puudub igäühte. Ma olen hakanud teistmoodi tööd tegema.” Ja korraldas paar tasuta tutvustuskoolitust „40+ vanadele inimestele (nooremad kasutavad niikuinii)“, mis töid Zoomi kohale mitusada huvilist.

Teise suuna esindajad – samuti infotehnoloogiliselt haritud inimesed – vahendasid „hallutsinatsioone“, mida vestlusrobot nende küsimuste peale

oli genereerinud. Näiteks elulugusid, mis ChatGPT neil väitis olevat – esitatud küll üsna korrektsetes eesti keeles, mis aga faktide poolest ei vastanud absoluutselt tõe.

Tallinna Tehnikaülikooli IT-kolledži küberturbe- tehnoloogiate programmijuht Valdo Praust aga rõõmustas: „Nüüd ma vähemalt tean vahendit, mis võimaldab mul õppejõuna küberturbe ainete eksamites (mille ma tihti korraldan valikvastustena) valesid vastusevariante genereerida.“

Vale ja tõde läbisegi

TalTechi keeletehnoloogia laboratooriumi juht Tanel Alumäe selgitab, et keelemudelit (mis ChatGPT ja tema konkurendid on) polegi treenitud genereerima teksti, mis oleks korrektne – tema

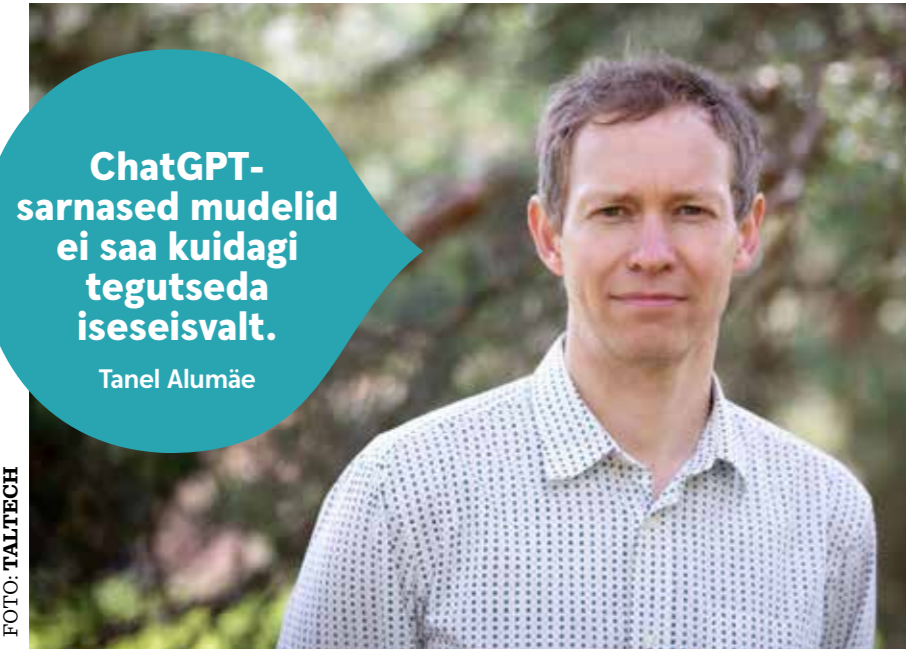

FOTO: TALTECH

ChatGPT-sarnased mudelid ei saa kuidagi tegutseda iseseisvalt.

Tanel Alumäe

Võtta inimesele sobiv tempo

Optimistid usuvad, et tehisintellekti tegevust jäävad juhtima ja suunama ikkagi inimesed, kelle elu läheb lihtsamaks, sest tehisaru aitab inimesi „sisutekstide loomisel, sotsiaalmeedia postituste ettevalmistamisel, meilide kirjutamisel, Exceli valemite koostamisel, programmeerimises, veebilehe edasiarendamises, klienditeeninduses jpm“ (väljavõte ühe ChatGPT-koolituse reklaamist).

Ent Skype'i kaaslooja ja tehnoloogiainvestor Jaan Tallinn, kes on ligi 20 aastat tegelenud küsimusega, kuidas vältida tehisintellekti inimesel üle pea kasvamist, peab praegust uljast suurte keelemudelite põhinevate tehisintellektide arendamist ohtlikuks.

Tallinn oli üks kevadel maailmas suurt tähelepanu saanud avaliku kirja algatajatest.

„Kutsume kõiki tehisintellekti-laboreid üles peatama viivitamatult vähemalt kuueks kuuks GPT-4-st võimsamate AI-süsteemide treenimise,“ oli kirja sõnum. Selle autorite soov pole tehisaru arendamise üldine peatamine, vaid „loobu-

ülesanne on ennustada järgmist sõna ja selle tulemusena saab keelemudelitega genereerida tõepärasena näivat teksti. Sellised mudelid saab Alumäe sõnul panna internetist otsingut tegema ja sel juhul tõesti võiks eeldada, et nad genereerivad korrektsid fakte, aga praegu on faktide õigsuse tagamise meetodid alles arendusjärgus.

Kuulsa juturoboti esimeste versioonide ning 2023. aasta teise staarroboti – tekstina esitatud soovide põhjal pilte loova Midjourney – põhjal võib tunduda, et peamine tehisintellektist tulenev oht on see, et need suudavad luua tohutul hulgal tõesena paistvat vale- ja eksitavat infot, mida inimesed tõesest enam eristada ei suuda.

Väga suur väljamõeldiste levitaja oli ChatGPT 3.5, aga märtsi keskel välja lastud ChatGPT 4 teeb seda vähem ja on eelmisest versioonist ka muidu targem. Küllap ChatGPT 5, mis võib olla umbes aasta kaugusel, on veel targem...

Eneseteadlikkuse omandanud tehisintellekt saab hakata füüsilise keskkonnaga manipuleerima.

Jaan Tallinn

FOTO: THE CENTRE FOR THE STUDY OF EXISTENTIAL RISK

FOTO: SILVIA RÕIGAS

Soome Rahvusmuuseumis Akseli Gallen-Kallela tööde näitusel oli väljas ka kunstniku lõpetamata jäänud neljaosaline maal „Väinämöisen soitto“, ja selle juures tehisintellekti poolt lõpule viidud teos.

mine ohtlikust võidujooksust järjest võimsamate ja ettearvamatute arenevate võimetega musta kasti tüüpi mudelite poole“.

Tallinna sõnul on esimene – ja väiksem – probleem see, et arenguhüppe teinud tehismõistuste kasutamine muudab radikaalselt paljusid ameteid ja majandussuhteid, sest tehismõistus teeb paljud tööd ära võrreldamatult kiiremini, kui suudaks inimene. Näiteks kunsti tegemise, tekstide töötlemise, mitmesuguste analüüside koostamise, juura ja mitmeid teisi valdkondi ootab tõenäoliselt ees suur raputus.

Uute mudelite arendamises pausi tegemine oleks Tallinna sõnul vajalik inimestele kohanemisaja andmiseks. Kui iga poole aasta või aasta järel lastakse välja uued ja eelmisest kümneid kordi võimsamad tehisaru mudelid, pole lootustki, et inimesed suudavad nendega kohaneda ja õppida uue tehnoloogia võimalusi kasutama.

„Viimasel ajal tuleb mulle päris palju investeerimise ettepanekuid start-up'idesse, kus tahetakse teha midagi nende AI-mudelite abil,“ toob Tallinn ühe näite. „Minu põhiline

küsimus nende plaanide puhul on: kas te olete arvestanud sellega, et juba kuue kuu pärast võib see võimalus läbi saada, sest mängu tuleb AI uus generatsioon, mis on veelgi võimekam.“

Kas AI hakkab meiega manipuleerima?

Paljude tööde, sealhulgas peale elatise ka naudingut pakkuvate tööde muutumisest ja kadumisest veelgi suurem mure on Tallinna sõnul aga võimalus, et ühel hetkel pole inimesed enam meie planeedi kõige targemad asukad ja kontroll libiseb tehisintellekti kätte.

Ta mõnab, et ChatGPT 4 ei ole kaugeltki nii võimekas, ent lisab, et järelemõtlemispaus tulekski teha enne, kui ühel hetkel selgub, et keelemudeli „mustas kastis“ on sündinud midagi soovimatut, mis looja kontrollile enam ei allu.

Mida see lõppkokkuvõttes kaasa võib tuua, pole sama lihtne ette kujutada kui näiteks tuumasõja tagajärgi. Tallinn soovib kujutlusvõime turgutamiseks kõigepealt vaadata üht videot, kus inimeste tegevust näidatakse 50-kordse kiirusega. Ja seejärel teadvustada, et

1) tekkiv tehisintellekt võib olla inimõistusest potentsiaalselt miljon või isegi miljard korda kiirem, 2) see ei ole miljon või miljard korda kiirema mõtlemisega inimene, vaid uut liiki olend (kujutlege probleemi piltlikustamiseks näiteks superintelligentset ämblikku), kellel on ümbritseva keskkonna suhtes teistsugused eelistused kui inimesel.

Kui inimesele sobivaim on umbes toatemperatuuril ja piisavat hulka hapnikku sisaldav füüsiline keskkond, siis arvutimõistusele sobib palju jahedam ja atmosfäärita planeet.

„Piir virtuaalse ja füüsilise maailma vahel on tegelikult õrnem kui esmapilgul tundub,“ jätkab Tallinn. „Eneseteadlikkuse omandanud tehisintellekt saab hakata füüsilise keskkonnaga manipuleerima näiteks nii, et kirjutab inimestele ja palub neil midagi teha – ja need teevadki, kui oskuslikult paluda. Teine tee on mikroskoopiliste robotite kaudu, kui AI vastavatesse laboritesse vajaliku koodi kirjutab.“

Taustal on suurfirmade konkurents

See kõlab üpris ulmeliselt, mistõttu osa tarkvarateadlasi peavad nimetatud ohtu liialduseks. Näiteks Tanel Alumäe leiab, et GPT-sarnased mudelid ei saa kuidagi tegutseda iseseisvalt: „Mudel saab ikkagi arvutada mingi väljundi inimese antud sisendile ning mudeli suurenemine ei tähenda seda, et kusagilt tekiks mudelisse proaktiivsus või et ta n-ö jalad alla kasvataks ja läheks inimesi nottima.“

Eespool nimetatud avaliku kirja üheks ajendiks peab Alumäe osa allakirjutanute ärihuvisid, sest tajutakse, et ollakse rongist maha jäänud ja vajatakse aega valdkonda investeerimiseks.

Ja tõepoolest – kõigest mõni nädal pärast avalikku kirja sai teatavaks, et üks allakirjutanutest, Elon Musk, rajab oma AI-idufirmat ning väidetavalt püüdis 2018. aastal oma kontrolli alla saada ChatGPT-d arendavat laborit OpenAI.

Tallinn arvab, et rohkem kui raha teenimise perspektiiv (mis on praegu ähmane ja kaugel) kannustab juhtivaid AI-laborite taga olevaid suufirmasid konkurentidele ära tegemise soov. Näiteks Microsofti juhid on ikka ihanud ära teha Google'i ja Apple'i juhtidele, Google

FOTO: SCANPIX

Tänasest tööst ca 70% muutub väärtusetuks, alles jääva ca 30% osa väärtus kasvab tuhandekordseks.

Kristjan Port

Facebookile jne. Nii suunavadki IT-miljardärid järjest suuremate ja suuremate keelemudelite arendamisse kümneid miljardeid dollareid.

OpenAI pakub 20-eurose kuumakse eest küll ka lisavõimalustega ja kiiremini vastavat paketti ChatGPT Plus, kuid suur enamik inimesi lõbustab ennast või ka töötab tasuta versiooniga.

Inimest raiskavad tööd tehisarule

Tallinna Ülikooli tervisekäitumise ja spordibioloogia professor Kristjan Porti sõnul võib arvata, et tänasest tööst ca 70% muutub väärtusetuks,

alles jääva ca 30% osa väärtus kasvab tuhandekordseks.

„Hea tööriistaga valmib töö lühemas ajas ja on kvaliteetsem. Sama kehtib vaimse töö puhul,“ selgitab ta. „Osa tänasest tööst ongi „inimest raiskavad“. Me pole harjunud oma tööd selle nurga alt nägema, ent sokutame esimesel võimalusel need varjatumalt või avalikumalt AI kätte.“

Paljude inimese füüsilist pingutust nõudvate tööde ära kadumine tõi kaasa selle, et linnadesse kerkisid terviseteadlikele inimestele trenni- ja jõusaalid. Poolnaljatamisi võib küsida, kas vaimse töö automatiseerimise üks tagajärgi saab olema male- ja kabeklubide buum, sest ka meie aju vajab vormis hoidmiseks mõõdukalt pingutust?

Tsiteerides ChatGPT vastust küsimusele, kuidas hoida aju vormis: „Vaimne treening, nagu uute oskuste õppimine, mäluharjutused, meditatsioon ja ajutegevust nõudvad tegevused, võivad aidata säilitada aju funktsioone ja parandada neuroplastilisust.“

Nüüd on tähtis osata kirjutada prompte

Eesti Keele Instituudi keeletehnoloog Tiiu Üksik selgitab, kuidas pigistada ChatGPTst välja võimalikult rohkem kasulikke ja kvaliteetseid vastuseid.

ChatGPT kasutajad on aru saanud, et keelemudelist soovitud tulemuse kätte saamiseks on vaja osata kirjutada õigeid prompte. Prompt tähendab keelemudeli kontekstis küsimust, lauset, lõiku või isegi tervet artiklit, mille kasutaja sisestab mudelisse, et too genereeriks uue tekstiosa, mis peaks loogiliselt järgnema sisendtekstile.

Kasuta loomulikke lauseid. ChatGPTle promptide kirjutamine on erinev harjumuspärasest guugeldamisest. Kui guugeldades oleme harjunud kasutama märksõnu, siis prompte kirjutades saame oma küsimuse või palve sõnastada loomuliku lausena.

Täpsusta prompte. Vestluse käigus on võimalik iga järgneva promptiga minna veelgi täpsemaks, paluda mudelil vastust soovitud viisil kohendada või teksti jätkata (piisab, kui kirjutada „jätk“).

Proovi rollimänge. Hästi töötavad rollimängul põhinevad promptid: näiteks võib paluda ChatGPTl kehastuda suure tehisintellekti arendamisega tegeleva ettevõtte juhiks, kes viib läbi töövestlust tootejuhi positsioonile.

Loendid, kokkuvõtted, jms. ChatGPT on päris hea kõiksugu loendite genereerimisel. Samuti võib ChatGPTl paluda koostada tunnikava, koolitusplaani, väljasõidu või koosoleku ajakava. Kopeerides vestluskasti oma teksti, on võimalik paluda sellest kokkuvõtet või tõlget teise keelde.

Ole täpne ja hinda vastust kriitiliselt. Üldisele küsimusele annab ChatGPT üldise vastuse. Seetõttu tasub promptis olla piisavalt täpne või siis kasutada targasti jätküküsimusi. Samas on mudeli üldised teadmised oluliselt paremad ja kitsa valdkonna puhul tuleb olla väga tähelepanelik, et eristada „hallutsinatsioone“ tõest. Need vead, peidetuna tõese informatsiooni vahele, võivad kergesti märkamata jääda.

Viisakus tulemust ei mõjuta. Osa kasutajaid pöörduvad mudeli poole viisakusväljenditega (nt „Palun kirjuta...“ või „Vabandust, aga su vastus ei olnud päris korrektne.“). Naljahambad irvitavad ja küsivad, et kas need inimesed loodavad tehisintellekti mässi ajal seeläbi kergemini pääseda.

Tegelikult ei ole väljundi seisukohast suurt vahet, kas alustada küsimust sõnaga „palun“, kasutada lause alguses suurtähte või küsimuse lõpus küsimärki. ChatGPT suudab mõista, et tõenäoliselt on tegu küsimusega. Kõige rohkem meenutab vestlus ChatGPTga Messengeri-suhtlust, kuid vestlusrobot on keskmisest inimesest märksa jutukam.

Eesti keel tuli juhuslikult. Kui GPT-3.5 eesti keele „oskuse“ üle võis kohati nuriseda, siis GPT-4 „valdab“ eesti keelt pea laitmatult. See, et ChatGPT suudab eesti keeles vestelda, on juhus (eestikeelsed tekstid on sattunud treeningandmete hulka), mitte arendaja eesmärk omaette. Seetõttu võib ta teha kirjavigu, koostada kummalisi lauseid.

Teadmiste ajaline piir. Mudeli ajaliste teadmiste piirang on september 2021 – sellega lõpevad tema treeningandmed. Edasi mudel vaid oletab või hallutsineerib.

Multimodaalsed mudelid. Kahtlen, et keelemudelite praegune võidukäik oluliselt üldist pildi-teksti-video-heli tasakaalu internetis muudab. Helilis-pildilise sisu mõistmine käib inimesel lugemisest kiiremini ja on atraktiivsem. Järjest enam arendatakse ka multimodaalseid mudeleid, kus keelemudel on kombineeritud tehisenägemise, visuaali genereerimise ja kõnetehnoloogiaga. Tulemuseks on mudelid, mis suudavad näiteks tekstilise kirjelduse (mis võib olla esitatud suuliselt) põhjal modifitseerida olemasolevat videot või luua täiesti uue, „joonistada“ ja kirjeldada pilte. ▶

MEIE KLIENDI KUNSTIELAMUS

Mitu kassi on pildil?

Triin Raamat, personaliotsingufirma CVO Recruitment juht, kinkis endale sünnipäevaks kunstiteose, mille kohta ta armastab külalistelt küsida ühe nipiga küsimuse.

FOTO: MATS ÕUN

Triin Raamat ja „Kaks kassi”. Või ikka üks?

Möödunud aasta sünnipäevaks kinkisin endale Marko Mäetamme teose „Kaks kassi”. Ei oskagi kohe öelda, mis lugu mul nende kaslastega on, sest lisaks on mul kodus Jüri Arraku „Gepard“ ja „Lövi”.

Minu suureks rõõmuks tunneb üks hea tuttav Marko Mäetamme isiklikult ja võttis vaevaks uurida selle teose sündimise lugu. Tuli välja, et kunstnikul oli olnud kass Villu, kes oli väga jõuline karakter. Lisaks kahtlustati, et Villul oli võime olla samal ajal rohkem kui ühes kohas. Oli olnud selliseid juhuseid. Kord olevat aga kass öelnud täiesti selge diktsiooniga venekeelse sõna *nauka*, mis tähendab 'teadus'.

„Kaks kassi“ sai minu jaoks hoopis uue tähenduse. Mulle meeldib oma külalistelt küsida, mitu kassi on pildil? See küsimus ajab inimesi segadusse, sest vastus tundub ju ilmne. Veel enam ajab segadusesse see, kui ütlen, et tegelikult on pildil üks ja mitte tavaline, vaid teaduskass.

Ostan Eesti kunstnike töid

Kunstiostul olen endale seadnud piire minimaalselt. Üks neist vähestest on see, et ostan Eesti kunstnike teoseid. See tuleneb soovist toetada ja tunnustada meie oma tegijaid. Muus osas olen valikute tegemisel tuginenud emotsioonidele, sest soovin oma kunsti-kogu eksponeerida kodu seintel, mitte hoida kapi taga. Emotsioon peab olema õige, et tekiks soov ühe või teise teosega koos elada.

Minu väikeses, aga kasvavas kunstikogus on hetkel kümnekond teost ning sealt leiab selliseid kunstnikke nagu Mare Vint, Jüri Arrak, Marko Mäetamm, Evi Gailit jt. Eriti rõõmus olen selle üle, et Mare Vindiga õnnestus enne tema lahkumist korduvalt isiklikult kohtuda ja tema loominguga üheskoos tutvuda – nende kohtumiste tulemusel on minu kodu seintel neli tema teost.

Peamine on emotsioon

Veel mõnda aega tagasi ei käsitlenud ma kunsti kui investeringut, eelkõige olen ostnud ja ostan ka edaspidi ikka kunsti huvi pärast. Samas viimastel aastatel investeerimisega rohkem tegeledes olen ka kunstikogu investeerimisportfelli osaks arvestanud.

Ma ei aja taga kindlat tootlust, mida kunsti puhul olekski keerulisem mõõta, kuid olen veendunud, et minu valikud on olnud sedavõrd head, et igal juhul olen plussis.

Kunstist saadav positiivne emotsioon on aga hindamatu. ▶

Biomimikri ehk lahendus loodusest

Takjapael ja nanoteip on lihtsad näited sellest, kuidas inimene loodust jäljendades nutikaid lahendusi leiab. Kuid kas loodust jälgides ja tundma õppides võiksime leida väljapääsu ka inimkonna globaalsetele probleemidele?

TEKST: EVAR POST FOTOD: SHUTTERSTOCK

Gekodel on imeline võime sibada kasvõi tagurpidi mööda klaaslage ilma põrandale prantsatamata. Seda tänu nende tallaaluseid katvale tihedale mikromeetri suuruste karvakeste kihile, mis omakorda jagunevad nanomeetri suurusteks klastriteks. Mängus on keerulised füüsikaseadused, eeskätt van der Waalsi jõud, täpsemalt vaadake Vikipeediast.

Nanoteip imiteerib gekode tallaalust karvakihti. Tulemuseks on tugev, lihtsalt eemaldatav ja liimivaba teip, ühtlasi hea näide biomimikrist.

„Bioloogias tähendab mimikri kohastumise tüüpi, mille puhul üks organism jäljendab teist organismi,“ selgitab Tehnopoly rohetehnoloogia klatri juht Ragmar Saksing. Biomimikri puhul otsib inimene loodusest inspiratsiooni uute tehnoloogiate, disainiideede, aga ka majandus- ja ühiskonnamudelite jaoks.

„Loodusel on olnud aega miljoneid aastaid, et katsetada, testida ja leida lõpuks optimaalseimad lahendused,“ ütleb Ragmar Saksing.

Miks siis mitte looduselt õppida!

Öökulli tiivasuled ja vahtra seemned

Võtame näiteks öökulli, kes suudab lennata ja hõljuda peaaegu hääletult. Ka sellele leidub keeruline füüsikaline selgitus. Öökulli tiibade tagumise serva sulgede ääres on spetsiaalne narmastik, mis suunab õhuvoolu nii, et ühtede helilainete põhjad joonduvad teiste helilainete tippudega. Sel moel helilained tühistavad üksteist ehk tulemuseks on vaikus.

Sellest inspireerituna töötas ettevõtte Biome Renewables välja

FeatherEdge-tehnoloogia tuulikulabadele, kus laba spetsiaalne sakiline serv tekitab sama-suguse efekti. Väidetavalt väheneb tuulikute tekitatud müra tänu sellele 50-80% ja ka pöörlemiskiirus suureneb.

Kuid, nagu öeldakse, seegi pole veel kõik. Vahtra seemet lennutav tiivake on disainitud nii, et õhuvool suundub ühte serva pidi pikisuunas. See võimendab õhuliikumist, paneb seemne keerlema ning võimaldab sel püsida õhus kauem js lennelda kaugemale.

Seda trikki jäljendades konstrueeris Biome Renewables seadme, mis kinnitatakse tuuliku labade kokkupuutepunkti. Nimelt suunavad labad osa õhust tiiviku keskele ja see õhuvool läheb nii-öelda raisku. Vahtra seemnest inspireeritud vidin juhib kasutatud õhuvoolu tagasi labade suunas. Tulemus – erksam pöörlemine ja rohkem elektrit.

Looduse ökosüsteemid on tervikud

Tuuleparkidega saab ilmestada erinevaid biomimikri aspekte. Looduse ökosüsteemid on disainitud sel moel, et kõik osad on vajalikud ja vastastikku kasulikud. Need ühtaegu nii panustavad süsteemi toimimisesse kui saavad sellest ka kasu.

Taanlased on seda põhimõtet rakendanud niimoodi, et osa tuuleparkide teenitud tulust läheb erinevate skeemide kaudu kohalike elanike kasutusse. Kui tuul

Loodusel on olnud aega miljoneid aastaid, et katsetada ja testida.

Ragmar Saksing

puhub, on kogukond rõõmus, sest nad teenivad raha.

„See on sümbioos. Kedagi ei lülitata lihtsalt välja ja kõik osapooled on üksteisele vajalikud,“ selgitab Ragmar Saksing.

Veel laiemas plaanis räägib tuuleenergeetika võidukäik sellest, kuidas me oleme otsimas tasakaalu jätkusuutliku arengu kolme aspekti ehk majanduse, keskkonna ja sotsiaalse külje vahel.

Majandusele keskendumine ja keskkonna eiramine on viinud meid selleni, et näiteks keskmise Euroopa elaniku keskkonnajalajälg ületab Maa taluvuspiiri 2,9 korda. Keskmise Eesti elaniku keskkonnajälg on koguni 3,8 korda üle Maa taluvuspiiride, viitab Ragmar Saksing Eesti Arenguseire Keskuse raportile.

Kas suudame elada nii, et Maa meie all ei ägaks? Eeskuju otsides võime pöörata silmad looduse poole. Laias laastus seisavad ju meid ümbritsevad organismid ja ökosüsteemid silmitsi samade väljakutsetega, mis meie inimesena: kuidas saada sooja, hankida vett, energiat ja muud eluks vajalikku, kasutades samas ressursse säästlikult ja mitte kahjustades oma elukeskkonda.

Inspiratsioon ettevõtjatele, inseneridele, arhitektidele

Seen, mis sööb asfalti

Hea taaskasutuse näide on mets – või pigem peaksime nimetama seda uuskasutuseks või väärtustavaks taaskasutuseks (*upcycling*). Taaskasutusahel ei ole otsene, kuid ei saa uuesti kohe puit. Mitmesugused organismid lagundavad selle erinevateks keemilisteks komponentideks, mida seejärel kasutavad teised organismid.

Juba enne surnud puu mahakukkumist hakatakse lagundama tüves ja okstes olevaid süsivesikuid ja valke, ammutades neist energiat ja tekitades muudele organismidele vajalikke kõrvalsaadusi. Teatud seened suudavad lagundada ka keerulist keemilist ühendit nimega ligniin. Sellega teevad nad ligniini komponendid teiste organismide jaoks kättesaadavaks, et neid saaks kasutusele võtta uute kemikaalide ehitusplokkidena.

Sellest ringkäigust inspireerituna otsib USA ettevõtte Mycocyte kulutõhusaid ja jätkusuutlikke viise, kuidas seente biokeemiliste omaduste abil lagundada ehitusprahti, asfalti ja muid jäätmeid. Laguproduktiks on tule- ja veekindel materjal, millest saab toota põrandakattematerjale, betooni, soojusmaterjale, asendades praegu nende valmistamiseks vajalikke naftakeemia saaduseid.

Kiirrongi nina jäljendab jäälinnu nokka

Jäälinnul tuleb saagi tabamiseks söösta imekiirelt väikese takistusteguriga õhust suure takistusteguriga veekeskonda. Selleks on jäälinnu nokk disainitud täpselt selliseks, et sukeldumine oleks võimalikult sujuv.

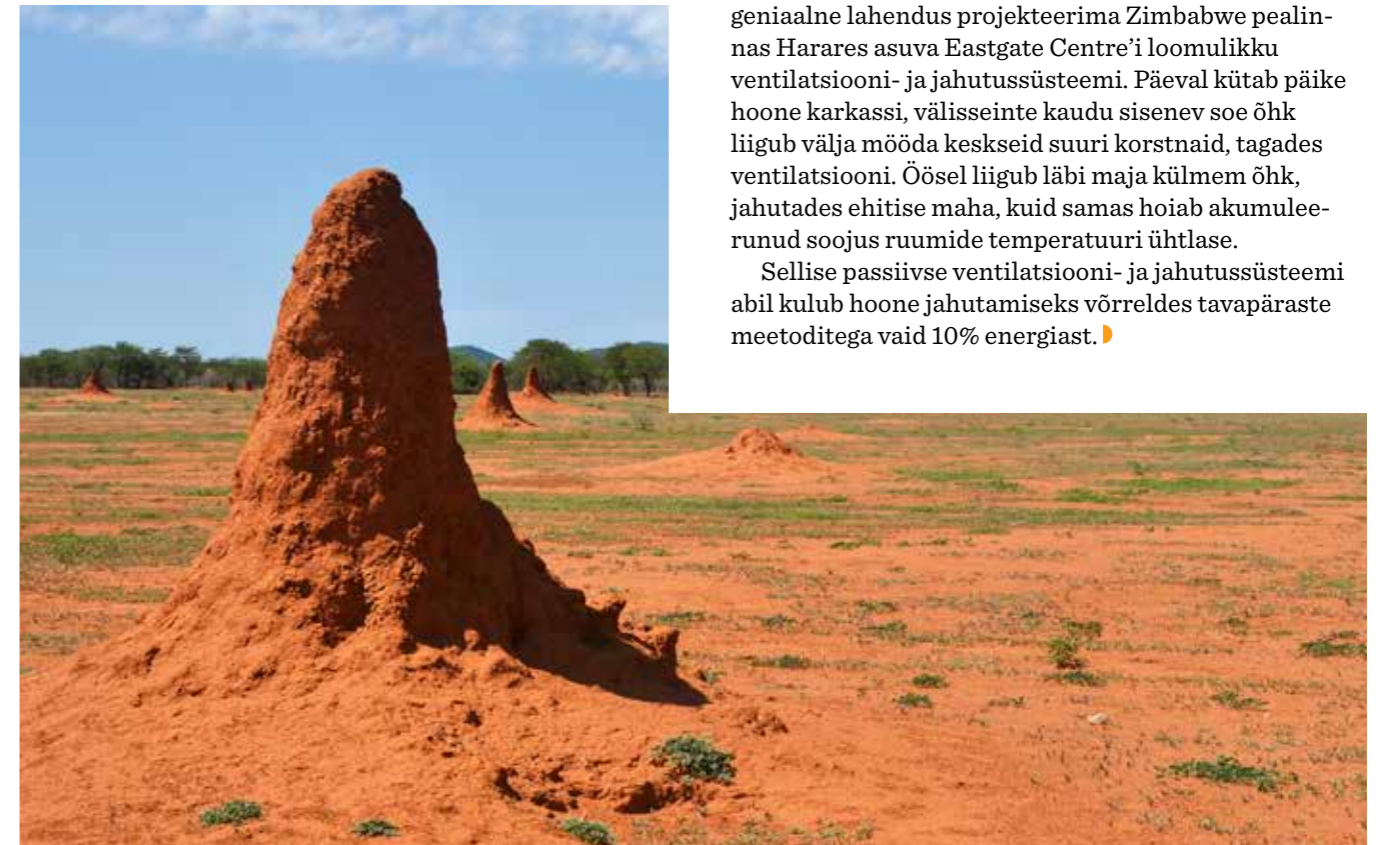
Jäälinnu noka kuju jäljendamine aitas Jaapani inseneril Eiji Nakatsul lahendada ülikiirrongide eriomase proleemi. Ligi 300-kilomeetrise tunni kiirusega kihutav kiirrong tekitab tunnelisse sisenedes rõhulaineid, mis ülihelikiirusel tunnelist väljudes põhjustavad pea poole kilomeetri kaugusele kostva kargatuse.

Jäälinnu noka järgi disainitud esiotsaga rong sõidab 10% kiiremini, kasutab seejuures 15% vähem energiat ja on tunnelist väljudes märkimisväärselt vaiksem.

10 põhimõtet, millest eeskujtu võtta

- Loodus toetub vabalt kättesaadavale energiale ja kasutab seda säästlikult.
- Loodus taaskasutab kõiki materjale.
- Loodus on vastupidav ootamatute sündmuste ja häirete suhtes.
- Loodus pigem optimeerib kui maksimeerib.
- Loodus väärtustab vastastikust kasu.
- Looduses toimub pidev infovahetus.
- Loodus kasutab elusolenditele ohutuid keemilisi ühendeid ja materjale.
- Loodus ehitab materjalidest, mille varud on rikkalikud, ja kasutab haruldasi ressursse kokkuhoidlikult.
- Loodus on häälestunud vahetule ümbrusele ja leiab lahendused käepäraste võimaluste abil.
- Looduses lähtub vorm otstarbest.

Allikas: biomimikri.org

Termiidid aitasid leida nutika ja odava ventilatsioonilahenduse

Nagu inimesedki, peavad termiidid tagama oma elupaika värske õhu juurdevoolu ja vabanema tekkinud süsihappegaasist. Selleks on nende kuni nelja meetri kõrgustes pesades nutikas ventilatsioonisüsteem.

Termiidipesa on nagu hiigelsuur pirn, mille jämedam ots asub maa all. Pesa keskel asub ülevalt suletud korsten ning selle ümber keerukas tunnelite ja õhukanalite võrgustik. Pesa seinad on poorsed. Kui tuul puhub, tekib tuulepoolisel küljel positiivne ja tagumisel küljel negatiivne rõhk. See rõhkude erinevus suunab õhu pesa ühest küljest sisse ja teisest välja. Kuna tuule kiirus ja suund muutuvad, ei ole õhu liikumine ühesuunaline. Pigem sarnaneb pesa meie kopsudega, milles õhk käib sisse-välja. Tänu õhu liikumisele, kombineerituna pesamaterjali soojenemisega päeval ja jahtumisega öösel, suudavad termiidid hoida pesa õhurikka ja temperatuuri ühtlase.

Arhitekt Mick Pearce'i inspireeris see termiidide geniaalne lahendus projekteerima Zimbabwe pealinnas Harares asuva Eastgate Centre'i loomuliku ventilatsiooni- ja jahutussüsteemi. Päeval kütab päike hoone karkassi, välisseinte kaudu sisenev soe õhk liigub välja mööda keskeid suuri korstnaid, tagades ventilatsiooni. Öösel liigub läbi maja külmem õhk, jahutades ehitise maha, kuid samas hoiab akumuleerunud soojust ruumide temperatuuri ühtlase.

Sellise passiivse ventilatsiooni- ja jahutussüsteemi abil kulub hoone jahutamiseks võrreldes tavapäraste meetoditega vaid 10% energiast. ▶

Uued trendid autoturul

Aiways U6 läbib ühe laadimisega umbes 350 kilomeetrit ja hind Saksamaal on veidi alla 50 000 euro.

Soovite osta elektriautot? Julge joonega sportlik Hiina SUV Aiways U6 oleks üsna trendikas valik. Tahaks proovisõitu? Jah, muidugi, leppige Euronicsis aeg kokku ja müüja paneb auto valmis. Sõit meeldis? Väga hea, tootja kodulihel saate vajalikud ostutoimingud tehtud ja mõne aja pärast toob kuller sõiduki koduukse taha.

TEKST: EVAR POST FOTO: TOOTJAD

Esmapilgul tundub kõik, mis loo sissejuhatu- ses kirjeldatud, pehmelt öelda üsna nihkes. Kuid Saksamaal on see juba reaalsus, sest just nii saabki seda Hiina autot soetada. Ja huvi on, ühe Euronicsi poe juures tehakse 40 proovisõitu nädalas.

Prantsuse konsultatsioonifirma Inovev hinnangul kasvab Hiina elektriautode osakaal Euroopa uute elektriautode müügis praeguselt umbes 6%-lt 2030. aastaks kuni paarikümne protsendini. Ehk umbes miljoni autoni aastas.

Muutused müügi mudelis ja Hiina autobrandid Euroopas on uued trendid. Raido Toonekurg, autode müügiplatvormi arendava ettevõtte Modera juhatuse esimees, on autoturu arengusuundumustega hästi kursis ning tema abiga heidamegi pilgu sellele, mis Eestit ja Euroopat lähiaastail selles valdkonnas ees ootab.

Elektriautod tulevad mihinal

Elektriautode võidukäigus enam tagasiteed ei ole. Seda trendi suunab kombinatsioon inimeste mõttemallide muutumisest – keskkonnasäästlik auto on teadlik valik –, seadusandjate regulatsioonidest ja autotootjate langetatud otsustest.

Euroopa Liidu märtsikuine otsus, et alates 2035. aastast tohib müüa ainult neid autosid ja kaubikud, mis ei tekita üldse CO₂ heidet, on tootjatele ühtaegu nii selge märk kui ka kindlustunnet andev tagatis selle kohta, millisele kaardile edasised panused panna.

Luba müüa ka pärast 2030. aastat uusi e-kütusel töötavaid sise põlemismootoriga autosid jätab küll tagaukse lahti näiteks juhuks, kui akude tootmiseks vajalikku liitiumi ei suudeta piisavalt kaevandada, kuid trendi see ei muuda.

„Suured tootjad on võtnud selge sihi elektriautode suunas,“ kinnitab Raido Toonekurg. Ja nende ambitsioonid on suured.

Volkswageni grupp, kuhu kuuluvad Volkswagen, Audi, Škoda, Seat, Porsche jt ja mis müüs mullu veerandi Euroopa uutest autodest, on lubanud, et aastaks 2030 on 70% nende müüdud autodest elektri- autod.

Stellantis, mis koondab Peugeot, Fiati, Citroëni, Opelit, Jeepi, DS-i, Lancia ja Alfa Romeo ning omab viiendikku turust, tahab samaks ajaks jõuda elektri- autode osakaalus koguni 100%-ni.

Samasugune ambitsioon on 10% turuosaga Renault grupil (Renault, Dacia, Alpine).

Praegu tegelevad tootjad aktiivselt sellega, et muuta kogu mudelivalik elektriliseks. See saab tehtud lähema paari-kolme aasta jooksul, on Raido Toonekurg kindel.

Hiina elektri- autod – tõusev trend

Eelmisel aasta enimmüüdud mudelid Euroopas olid Tesla Model Y ja Model 3 kokku 8% turuosaga. Selgeid esileküündivaid liidreid tegelikult ei ole. Eestis on turuliidriteks Tesla ja hea mudelivalikuga Audi ning kandadele astub Mercedes.

Maailma mastaabis hoiavad aga liidripositsiooni Hiina tootjad. Sealne BYD Auto müüs mullu kokku üle 1,8 miljoni elektri- auto ja on ligi 20% turuosaga selge globaalne liider. Jätke meelde BYD kolme populaarsema mudeli nimed Song, Qin ja Han, sest tänava plaanib BYD sisse murda ka Euroopa turule.

Hiina elektri- autode tootjad on saanud paisu tagant lahti.

Raido Toonekurg

„Hiina elektri- autode tootjad on saanud paisu tagant lahti,“ ütleb Raido Toonekurg. Seal pärit mudelite osakaalu kasv ongi üks Euroopa turu trend.

Müügi- argumendid on täiesti olemas.

Korralik kvaliteet nii vastupidavuse kui ka sõiduulatuse, aga ka välimuse ja salongi disaini vaates. Hind muidugi ka, sest eriti just madalamates hinnaklassides on Hiina autod soodsamad. Teisalt, Euroopa keskklassi hinnaga Hiina autos sisal- dub hulk premium-klassi mugavusi.

Kui seni on Euroopas enim müüdud Hiina omanikele kuuluvate, kuid algselt Euroopa brändide MG ja Poles- tari (kuulub Volvole) ning Lynk & Co elektri- autosid, siis üha jõulisemalt kinnitavad kanda ka Hiina enda brandid Aiways, NIO, XPeng, BYD ja teised.

Konsultatsioonifirma Inovev peab hinnangut, et seitsme aasta pärast kannab iga viies Euroopas müüdud elektri- auto Hiina tootja bändinime, pigem konservatiiv- seks ootuseks.

Auto veebist ja otse tootjalt

Hiina elektri- autode pealetung toob muutuseid ka müügi- mudelisse. Stellantise juht Carlos Tavares on öelnud, et kui Euroopa tootjad tahavad konkurents- is püsida, tuleb leida kokkuhoidukohti. Näiteks kärpida seda osa auto hinnast, mille saavad endale edasimüüjad.

Me hakkame ostma autosid otse tootjalt. See on lähiaja trend. Rootsis on Mercedes sellise mudeliga juba alustanud ja läheb sellele üle ka teistes Euroopa riikides. Samasuguse otsuse on langetanud BMW ja Stellantise grupp. Edasimüüjatele jääb proovisõidu korraldamise rõõm koos mõningase vaevatasuga, ostu- müügi- tehing toimub tootja ja ostja vahel.

Sportliku sedaani BYD HAN neljarataveoga versioonil on kaks elektrimootorit, kiirendus nullist sajani 3,9 sekundit, sõiduraadius ühe laadimisega 500 km ringis ja hind Saksamaal 70 000 euro kandis.

Mõned Hiina brandid, kel toimiv koostöö Euroopa edasimüüjatega puudub, katsetavad uusi müügiviise. Just siia kategooriasse kuulub artikli alguses kirjeldatud olukord, kus Awaysi autoga saab Saksamaal teha proovisõitu Euronicsi kaupluste juures.

40 proovisõitu nädalas ühe poe kohta ei ole ju üldse väike arv, aga loeb ikkagi see, kui palju neist proovisõitudest müügini jõuab. Edasimüüja sihipärast müügitööd Euronicsist ilmselt oodata ei ole. Ja kuna pole täpselt selge, kui suur osa

automüügis edasimüüja turundustegevusel ikkagi on, jätkavad näiteks Toyota, Kia ja Renault esialgu senise müügitudeliiga.

Ostja seisukohast polegi nii suurt vahet, kas ta sirvib mudelivalikut tootja või edasimüüja kodulehel ja kellega ta lõpuks ostutehingu vormistab. Trendina tuleb aga välja tuua see, et kogu ostuprotsess alates autode valimisest ja endale meelepärase komplekti kokkupanemisest kuni liisingu- ja ostutehinguni digitaliseerub senisest veelgi suuremal määral.

Kuhu liiguvad hinnad?

Hetkel on elektri- ja sise põlemismootoriga autode hinnavahe kõige väiksem premium-klassi autode puhul. Trendina võib välja tuua, et hinnad on ühtlustumas kõikides klassides. Ühest küljest tuleb turule üha enam ka madalama hinnaga elektrautosid, teisalt bensiiniautode hinnad pigem tõusevad.

Üheks hinnatõusu põhjuseks on mitmesugused maksud, mida riigid CO₂ heitega sõidukitele kehtestavad. Ka liisinguprotsent ja kindlustusmaks hakkavad üha enam sõltuma sellest, milline on soetatava sõiduki ja tulevikus ka laenutaotleja süsinikujalajalg.

Ka isikliku auto tähtsus väheneb

Aeg, kus noor tegi tööd ja kogus raha oma suure unistuse, elu esimese auto ostmise nimel, on möödas. Auto ja üldse asjade omamine pole noortele enam nii tähtis, pigem on oluline keskkonnateadlikkus. Teisalt, ka reaalne vajadus isikliku auto järele pigem väheneb.

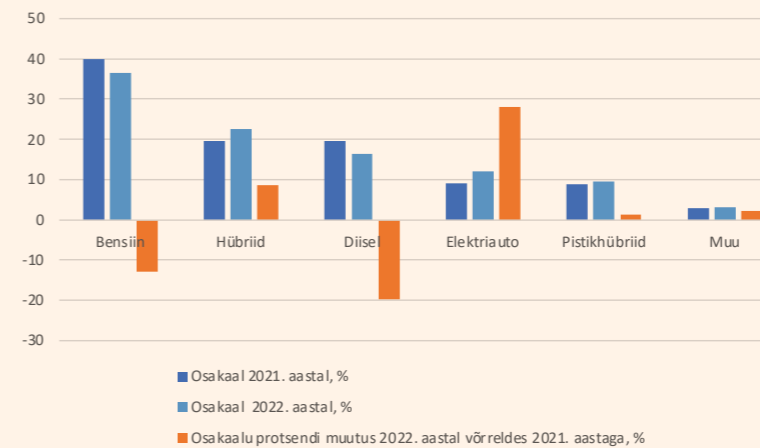
Lühiajaline rentimine on lihtne ja muutub veel lihtsamaks. Lahendused, nagu Elmo rent või Bolti rendi-auto, teevad auto laenutamise väga mugavaks. Elmo rent suudab sõidutada rendiauto teie koduukse taha kaugjuhtimise abil. Need kiirelt arenevad lahendused vähendavad muu hulgas vajadust teise või kolmanda auto järele peres.

4-6 kuuks laenutamise võimalusi tuleb juurde. Näiteks Modera, kelle süsteemi kuulub palju eri automüüjaid, arendab hetkel lihtsat võimalust rentida auto mõneks kuuks.

Kullerteenus areneb veelgi. Näeme üha rohkem enda ümber autosid, mis toovad asjad meile koju.

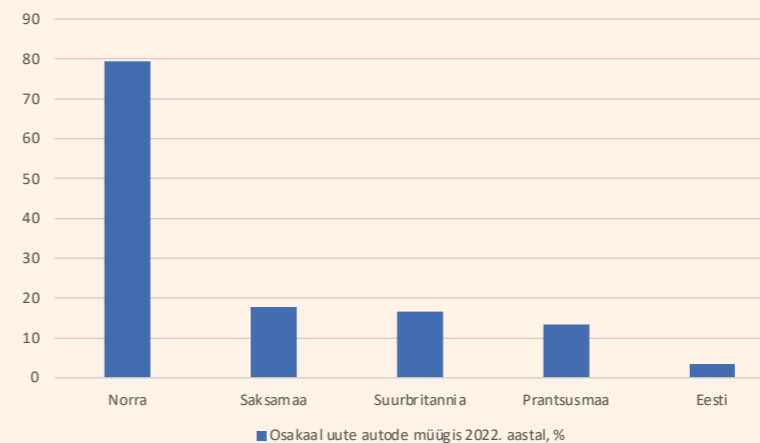
Uute elektriautode müük Euroopa Liidus

Tumesinine tulp näitab eri liiki kütustel sõitvate autode osakaalu uute sõidukite müügis 2021. ja helesinine tulp 2022. aastal. Oranž tulp näitab osakaalu protsendi protsentuaalset tõusu või langust võrreldes 2021. aastaga. Kõige rohkem tõusis elektriautode ja kukkus diiselaute osakaal.

Elektriautode müük riigiti

Kui Eestis moodustasid mullu müüdnud uutest autodest elektriautod 3,4% (731 autot), siis Norras 79,3% (138 207 autot). Euroopa suurimad elektriautode turud on Saksamaa (471 394 müüdnud uut elektriautot eelmisel aastal), Suurbritannia (267 203) ja Prantsusmaa (203 122).

Allikas: Modera

Drastiliselt need trendid nõudlust uute autode järele siiski ei vähenda, usub Raido Toonekurg. Maailma mastaabis esialgu kindlasti mitte. „Suured riigid, nagu India ja Hiina, alles hakkavad autodega sõitma,“ ütleb ta.

Millal tulevad isesõitvad autod?

Isesõitvatest autodest on räägitud palju, kuid selle aasta alguses USA-s toimunud maailma mõjukaimal tehnoloogiameessil CES andsid suured autotootjad selge sõnumi, et mõne aasta perspektiivis siin suuri läbimurdeid oodata ei ole. Hetkel hoitakse fookus elektriautode arendamisel ja müügitudelite muutumisel. Autonoomsed sõidukid arenevad seal, kus neid kasutatakse piiratud territooriumil ja fikseeritud trajektoorigel.

Tiipsemel, kus tehisintellekt juhivad autot tavaliselt ja juht ei pea sekkuma, on veel palju lahendamata küsimusi ka väljaspool tehnoloogiat. Näiteks tuleb programmeerijal sisestada tehisajusse valik, kas vältimatu õnnetuse puhul peab auto eelistama otsasõitu 8-aastasele või 80-aastasele inimesele. Kes selle otsuse langetab? Kui toimub õnnetus, siis kes vastutab, kas tootja?

Autotootjad ei torma eriti entusiastlikult valdkonda, kus ees terendavad võimalikud hiigelhagid ja kohtuvaidlused.

Korralik infotainment

Lõpetuseks aga midagi kergemat ja käegakatsutavat. Seni on autode puuetundlikul ekraanil navigeerimine nutiseadmete kasutusmugavusele selgelt alla jäänud. Lühiajal näeme siin loodetavasti muutust. Lõpuks ometi on ka autotootjad hakanud pöörama väärilist tähelepanu sellele, et autosisene info- ja meelelahutussüsteem oleks lihtne ja intuiitiivne. ▶

Aasta alguses ilmus eesti keeles kuulsa väärtusinvestori Guy Spieri raamat, sel suvel ja sügisel tuleb ta ka isiklikult Eestisse investoritele esinema.

TEKST: VILLU ZIRNASK
FOTOD: SCANPIX

Õpi väärtusinvesteeringimise meistrit

Guy Spier tuleb tänava kahel korral Eestisse: juulis esineb ta InvesteeringimisFestivalil ja 21. novembril Swedbanki privaatpanganduse klientidele.

Swedbanki privaatpanganduse juht Andres Suimets, kuidas Guy Spier ja tema raamat „Väärtusinvestori haridustee” teid inspireeris?

Väärtusinvesteeringimise raamatuid, mis õpetavad, kuidas ettevõtteid hinnastada ja kuidas investeerida, on palju, aga Spieri oma eristub neist kõigest. Tavaliselt on autorite käsitus küllaltki tehniline või akadeemiline, Spier on seevastu terviklik. Ta räägib, kuidas elada oma elu viisil, et oled inimesena õnnelikum ja investorina edukam. Spier saavutas oma õnne ja edu nii, et kolis New Yorgist, kus oli tema jaoks liiga palju segavat infomüra, rahulikku Zürichisse, kus lühiajalisi stiimuleid on vähem ja saab keskenduda pikale strateegiale.

Kui „Väärtusinvestori haridusteed” inglise keeles lugesin, mõtlesin kohe, et see raamat tuleb ka eesti keeles välja anda. Võtsin ühendust Äripäeva börsitoimetaja Juhan Langiga, kes mõttega kaasa tuli, ja nüüd ongi raamat ka eesti keeles saadaval. Suheldes raamatu väljandmise käigus Spieriga, selgus, et ta on ka muidu väga meeldiv inimene,

kes muu hulgas tuleb meelsasti Eestisse esinema.

Spier ei tee oma investeeringipõhimõtetest saladust, igauks saab tema raamatuid lugeda, ta esineb meedias, korraldab igal aastal oma investeeringikonverentsi... Millest tuleb, et tema suudab turgu lüüa, aga enamik teisi ei suuda, kuigi saavad temalt õppida ja kasvõi kopeerida?

Jah, tema reeglite ja põhimõtete teadmisesest üksi on vähe. Näiteks üks Spieri nõuanne, mis mulle väga meeldib: ära tee tehinguid siis, kui börs on lahti, ja ära vaata aktsiahindu liiga tihti.

Seda kasulikku nõuannet edukalt rakendada pole aga sugugi lihtne. Esiteks, olgu börs parasjagu suletud või mitte, igal juhul eeldab eduka tehingu tegemine, et sul on tehtud analüüs, millist aktsiat osta või millist müüa. Palju inimesi investeerib põhitöö kõrvalt, neil lihtsalt ei ole aega, et teha seda eeltööd sama põhjalikult kui Spier, kellel on abiks ka toetav tiim. Investeeringimine on tema põhitöö.

Teiseks, reeglitest ja põhimõtetest

Väärtusinvestori haridustee

Guy Spier (s 1966) on praegu Zürichis elav ja töötav investor, kes juhib 300 miljoni dollari suurust Aquamarine Fundi. Lõuna-Aafrikas sündinud, israelis, Iraanis ja Inglismaal üles kasvanud, Londonis ja Pariisis juhtimiskonsultandi ning New Yorgis investeeringuspankurina töötanud Spier asutas selle fondi 1997. aastal.

Kahekümne viiest tegevusaastast seitsmel (1999, 2002, 2008, 2011, 2015, 2018, 2022) on fond jäänud miinusesse, kuid kokkuvõttes kuulub Spieri fond nende vähestele hulka, mis on suutnud pikaajaliselt börsiindeksit lüüa. Ja mitte napilt, vaid suurelt: tegevuse algusest arvates oli Aquamarine Fundi kumulatiivne tootlus 2022. aasta lõpu seisuga 720,9% ehk 174,2% võrra parem kui S&P 500 indeksi kasv samal perioodil.

2023. aasta alguses avaldas Äripäeva kirjastus Swedbanki ja Nasdaq Tallinna börsi toel Guy Spieri raamatu „Väärtusinvestori haridustee”.

Guy Spier on 7.-9. juulil toimuva InvesteeringimisFestivali peaesineja.

Swedbanki privaatpanganduse kutsel tuleb Spier Eestisse meie klientidele esinema veel ka tänava 21. novembril.

Swedbanki privaat-panganduse juht Andres Suimets ja väärtus-investor Guy Spier.

FOTO: ANDRES SUIMETS

Spier räägib, kuidas elada oma elu viisil, et oled inimesena õnnelikum ja investorina edukam.

Andres Suimets

kinni pidamine on ka tegelikult väga raske. Spieril on näiteks põhimõte, et tema enne kahte aastat kahjumlikku investeeringut ei müü, kukkugu selle börsihind kasvõi poole võrra. Kui palju on neid investoreid, kellel jätkub enesekindlust sarnasest reeglist kinni pidada? Enamusel saab juba 15-protsendise languse juures julgus turu vastu minna otsa. Ka teistpidi pole lihtne – kui ikka aktsia hind on tõusnud juba sada või kaks sada protsenti, kas sul jätkub kannatust seda edasi hoida, kuigi su väärtusanalüüs ütleb, et õige hind ei ole veel käes?

Kokkuvõttes: keskmine investor Spieri põhimõtete järgides sama häid tulemusi kui Spier ei saavuta, aga oma tulemusi ilmselt parandab küll. Siis, kui investeerib pikaajaliselt ja üksnes sellesse, millest aru saab, ega rapsi ilmaasjata.

Spier saab valida, keda oma fondi investoriks võtab. Kui suure eelise see annab võrreldes tavaliste

fondijuhtidega, kellele lasub surve, et investoreid ja raha tuleks ikka juurde?

Sellest olulisemgi aspekt on asjaolu, et umbes pool fondist on tema perekonna raha. Raamatus kirjeldab ta, kuidas alustas fondi oma isa rahaga. See tähendab, et tema motivatsioon fondi vara kasvatada on väga tugev, tema huvi ei ole mingid haldustasud, vaid väga ühemõtteliselt varade väärtuse kasv.

Teine teda toetav tegur on see, et investorid ei saa igapäevaselt fondist raha välja võtta, vaid selleks on üsna piiratud ajalised aknad. Seega on ta

investeeringute tegemisel suuresti vaba sellest pingest, et kuidas hakkama saada, kui turgudel puhkeb müügipaanika ja hulk investoreid tahab raha välja võtta.

Ja kolmas toetav tegur on ka see, et enne uuel investorilt raha vastu võtmist ta kohtub temaga, et hinnata, kas ta sobitub fondi. Nii saab ära hoida, et fondi paneb raha keegi, kes on küll reegleid lugenud ja saab neist justkui aru, aga ühel hetkel selgub, et tal ikkagi pole nii pikk vaade kui Spieril või on ta likviidsuse vajadus ikkagi arvatust suurem.

2022. aastal jäi Spieri Aquamarine Fundi tootluseks -21%. Võrdluseks: S&P 500 indeks langes 18% ja tehnoloogiafirmade rohke Nasdaq indeks 32,5%. Ent kogu tegevusaja kokkuvõttes on ta indekseid löönud. Kui head need tulemused on, kui kõrvutate neid teiste teile teadaolevate tootlustega?

Neid investoreid ja fonde ei ole palju, kes pärast tasude mahaarvamist indekseid edestavad. Kuigi möödunud aastal Spier S&P indeksit ei edestanud – aga Nasdaq indeksit edestas – usun ma, et väärtusinvesteeringus, mida ta praktiseerib, seisab üldiselt ees hea aeg.

Vahepeal oli keskkond, kus intressimäärad olid nullis ning tehti väga palju spekulatiivseid investeeringuid. Väärtusinvestoreid, nagu Spier ja tema eeskuju Warren Buffett, hakkasid paljud sel ajal pidama ajast maha jäänud tegelasteks, kes ei saa aru, kuidas moodsal ajal väärtust luuakse ja raha tehakse.

Aga ei, viimane aasta, kus rahale tekkis jälle hind, on tõestanud, et pikaajalist edu ei too suurte riskide võtmine ja lootmine, et äkki läheb õnneks. Väärtusinvesteeringimine on aegumatu investeeringu stiil, nii et Buffettilt ja Spierilt on endiselt õppida. ▶

Sõnad kui saurused

Digiajastulgi panganduses kasutatavad sõnad ja väljendid võivad vihjata nende kunagisele seosele asja füüsilise olemusega. Näiteks sõna kupongiintress tuli käibe ajal, mil võlakirju anti välja paberil ja nende küljes olid kupongiribad.

TEKST: **KATRIN RAHE**, CFA, SWEDBANK INVESTEERIMISFONDID AS-I VANEM PORTFELLIHALDUR FOTO: **SCANPIX**

1884. aastal välja antud Panama kanali võlakiri koos kupongiribadega.

Kupongiintress ehk kupongi-määr on võlakirja väljaandmisel fikseeritud kindla suurusega protsent võlakirja nimiväärtusest, mida makstakse regulaarselt kuni võlakirja tähtaja saabumiseni. Euroopas on tavaline kupongimakse sagedus kord aastas, USA riigivõlakirjade puhul kaks korda aastas, aga on ka võla-

kirju, millele makstakse intressi koguni igas kuus. Tänapäeval on investorid jaoks enesestmõistetav, et kupongiintress laekub oodatud päeval ise kontole, sest ta on võlakirja omanikuna registreeritud. Ajalukku vaadates on nii olnud aga ainult lühikest aega, digitaalsel ajastul. Varem olid võlakirjad tüüpiliselt esitajavõlakir-

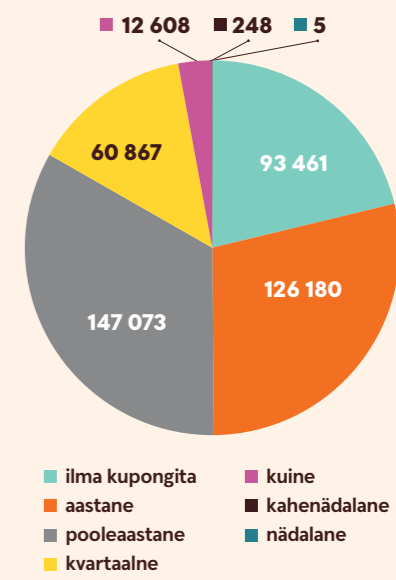
jad, paberil investorid käes ning omaniku nime ei registreeritud kuskil.

Kupongid olid füüsiliselt paber-võlakirja osaks väljatrükitud ruudustikuna. Intressimakse saamiseks tuli õige kuupäevaga kupong välja lõigata ning emitendi esindajapanka või -agendi juurde viia.

Præguseks on taolist tüüpi võlakirjad sisuliselt välja surnud ja seda muidugi põhjusel, et tehingud on aeganõudvad ja avatud riskidele ning võlakirjade hoidmine ebaturvaline. Terminit „kupong“ või „kupongi-intress“ kasutatakse aga edasi – muutunud on vorm, mitte sisu.

Samal kombel nimetatakse Ühendkuningriigi riigivõlakirju endiselt *gilt* indeksiks, ehkki omanik ei saa enam enda kätte imekaunist kuldse servaga (*gilded edges*) pabersertifikaati, vaid näeb pelgalt arve väärtuspaberikontol. Eks ikka teine tunne oli siis võlakirjaomanikul küll! ▶

Praegu turul olevate võlakirjaemissioonide jaotus kupongimaksete regulaarsuse alusel

Kuhu investeerib Warren Buffett?

Warren Buffett on osa positsioone ettevõtetes hoidnud juba aastakümneid. Ja seda põhjusega, kuna nii mõnigi neist on andnud olulise panuse Berkshire Hathaway väärtuse kasvule.

TEKST: RAINER SAAD, SWEDBANKI FINANTSTURGUDE OSAKONNA AKTSIAMAALKLER, ANALÜÜTIK
ILLUSTRATSIOON: SHUTTERSTOCK

Maailma edukaimaks investoriks peetava Buffetti isikliku vara väärtus on Bloombergi miljardäride indeksi järgi 113 miljardit dollarit ja sellega on ta rikkuselt maailmas viiendal kohal. Kokku on Buffetti poolt juhitud Berkshire Hathaway portfellis 50 aktsiapositsiooni, mis on jaotunud mitme sektori, nagu pangandus, toorained, jaemüük, meedia ja tervishoid vahel. Portfell on laiapõhjaline ning koosneb enamjaolt USA ettevõtetest. Väikseim positsioon algab 10 miljonist dollarist ning suurim ulatub peaaegu 150 miljardi dollarini.

Alljärgnevalt on välja toodud Buffetti viis suurimat aktsiasalust ning mõned põhjendused, miks talle üks või teine investeering meeldib.

Apple

Apple on Buffetti suurim positsioon, moodustades peaaegu 42% tema portfelist. Berkshire Hathawayl on 915 miljonit Apple'i aktsiat, mille väärtus on 149,9 miljardit dollarit.

Buffett alustas Apple'i aktsiate ostmist 2016. aastal ning on kiitnud ettevõtte äritegevust ja tegevjuhti Tim Cooki. Bloombergi andmetel ütles Buffett 2020, et Apple on tõenäoliselt parim ettevõte, mida tema teab. Lisaks meeldib Buffettile ka see, et Apple suunab palju raha enda aktsiate tagasiostu.

Bank of America

Bank of America moodustab Buffetti portfelist ainult 10%, kuid on sellega suuruselt teine positsioon. Viimati soetas Buffett panga aktsiaid juurde eelmise aasta kolmandas kvartalis ning nüüd on koguarv pisut üle ühe miljardi aktsia väärtusega 29 miljardit dollarit. Buffett soetas esimest korda Bank of America aktsiaid 2011. aastal ning on neid ostanud juurde, kuna tegemist on ühe suurima USA pangaga ning seda peetakse riigi finantssektori lipulaevaks.

Chevron

Chevron on Buffetti suuruselt kolmas positsioon. Energiakontsern moodustab 8% Buffetti portfelist ning praegu on positsiooni suurus 163 miljonit aktsiat ehk 27,5 miljardit dollarit. Viimati ostis Buffett Chevroni juurde eelmise aasta kolmandas kvartalis, lisades oma portfelli peaaegu 4 miljonit aktsiat. Chevron kerkis Buffetti üheks suurimaks positsiooniks, kuna geopoliitilised pinged on toonud kaasa toorainete hindade kiire tõusu. Buffettile meeldib Chevron, kuna ettevõtte suurendab pidevalt dividende.

Coca-Cola

Coca-Cola on samuti Buffetti üks vanimaid positsioone. Esimest korda ostis Buffett Coca-Cola aktsiad 1988. aastal. Oma viimase ostu tegi ta 29 aastat tagasi. Pärast seda pole ühtegi aktsiat müüdnud ning pärast kahte aktsia splitti on Berkshire'i kontol 400 miljonit aktsiat, mille väärtus on 25,5 miljardit dollarit. Buffett on aastate jooksul eelistanud Coca-Colat, kuna see on sektori liider koos tugeva kaubamärgiga, mida teatakse kogu maailmas.

American Express

American Express on Buffetti suuruselt viies positsioon. Buffett ostis esimesed American Expressi aktsiad 1960. aastatel ega ole pärast 1998. aastat ostanud ega müünud enam ühtegi aktsiat. Berkshire'i portfellis oleva ligi 152 miljonit aktsia väärtus on 23,7 miljardit dollarit. Buffettile meeldib American Express, kuna selle krediitkvaliteet on aastaid olnud hea ning tegelemist on liidriga oma sektoris. ▶

Buffett on tuntud oma kannatlikkuse poolest.

Käesolevat teavet ei tohi käsitleda investeerimissoovituse või nõustamisena ega kutsena osta või müüa väärtapabereid või teha muid tehinguid. Allikad: SimplyWall.st, SeekingAlpha, Bloomberg. Aktsiate väärtus on seisuga 26.04.2023.

Buffetti investeerimisfilosoofia

1

Keskendu pikaajalisele investeerimisele.

Investeeri ettevõttesse, millel on pikaajaline väljavaade ning mis ei keskendu lühiajalistele võitudele. Buffett usub ka investeerimise pikaajalisse hoidmisse, kuna see võimaldab investeeringu väärtusel ajas kasvada.

2

Investeeri ettevõtetesse, mida mõistad.

Buffett on sageli vältinud investeerimist kõrgtehnoloogia ettevõtetesse, kuna ta ei mõista neid piisavalt hästi.

3

Osta allahindlusega.

Buffett otsib ettevõtteid, mis on turu poolt alahinnatud ning mida ta nimetab „viiekümne sendi eest ühe dollari ostmiseks“. Ta usub, et alahinnatud ettevõtete ostmine võimaldab tal teenida kasumit siis, kui turg lõpuks nende tegelikku väärtust mõistab.

4

Keskendu ettevõtte fundamentaalsetele näitajatele.

Investeeri ettevõtetesse, millel on tugev finantspõhi, sealhulgas ajalooliselt stabiilne kasum, madal võlatase ning konkurentsieelis oma tööstusharus.

5

Ole kannatlik.

Buffett on tuntud oma kannatlikkuse poolest. Ta usub, et õigete võimaluste ootamine ning investeerimisotsustega mittekiirustamine on investeerimisel edu saavutamiseks oluline.

Vastutuul majanduses jääb lähiajal püsima

Maailmamajandust ootavad ees väikese kasvuga aastad. Eesti majapidamiste kindlustunne on põhja läbinud ja tasapisi paranemas, kuid majandus jääb teist aastat järjest langusse. Järgmisel aastal ootame kasvu taastumist.

TEKST: TÖNU MERTSINA, SWEDBANKI PEAÖKONOMIST

USA-s ja euroalal jõudis inflatsioon tippu juba eelmisel aastal. Hinnakasv on küll aeglustumas, kuid see on ikka veel kõrge, mistõttu keskpangad jätkavad lähiajal intressimäärade tõstmist.

Alusinflatsioon, millest on energia- ja toiduhinnad välja arvatud, on aga tunduvalt püsivam. Samas on mitu tegurit, mis peaksid ka alusinflatsiooni pidurdama hakkama. Lisaks

energihindadele on langenud paljud toorme- ja konteinervedude hinnad. Keskpankade karmim rahapoliitika vähendab aga nõudlust ning pärsib seeläbi ka inflatsiooni.

Kuna USA-s on inflatsiooni aeglustumine olnud märgatavam, võib Föderaalreserv olla esimene suurematest keskpankadest, mis intressimäärade tõusutsükli lõpetab. Euroopa Keskpank (EKP) tõstab meie hinnangul intressimäärasid sel aastal veel kolmel korral, millega hoiustamise püsivõimaluse intressimäär jõuab 3,75%-ni.

Majanduskasvu aeglustumise ning inflatsioonieesmärgini jõudmisega hakkab EKP järgmisel aastal intressimäärasid langetama. Samas tuuakse intressimäärasid alla väga kõrgelt tasemelt ja rahapoliitika mõju on nõudlust piirav veel pikemal ajal. Kui alusinflatsioon aeglustub oodatust aeglasemalt ja euroala majandus jääb tugevaks, võib EKP tõsta oma intressimäära ka 4%-ni või isegi sellest kõrgemale. See ei ole aga meie põhistsenaarium.

Sarnaselt teiste keskpankadega on ka Euroopa Keskpank dilemma ees. Ühelt poolt tuleb tal arvestada riskidega, mis tulenevad rahapoliitika ja laenuitingimuste karmistamisest. Teisalt aga sellega, kui ta ei tegutse piisavalt jõuliselt ega suuda alusinflatsiooni alla suruda. Tegelikult on intressimäärade kiire tõstmise kõrvaltoimed juba ilmnenud ja näidanud, kui haavatav võib finantsstabiilsus nii USA-s kui ka Euroopas olla.

Rahapoliitika karmistamine on laenu nõudlust euroalal vähendanud ja selle mõju jõuab realmajandusse viitajaga ehk juba lähikvartalitel. Nii jääb euroala majanduskasv meie prognoosi järgi nõrgaks – selleks aastaks prognoosime vaid 0,4% ja järgmiseks aastaks 0,7% kasvu.

USA-s on töötuse määr ajalooliselt madal ning vaatamata kõrgele

1
Hinnakasv on küll aeglustumas, kuid keskpangad jätkavad lähiajal intressimäärade tõstmist.

2
Intressimäärade kiire tõstmise kõrvaltoimed on ilmnenud ja näidanud, kui haavatav võib finantsstabiilsus nii USA-s kui ka Euroopas olla.

3
Eesti aastases võrdluses mõõdetud majanduskasv peaks selle aasta teisel poolel taastuma ja järgmisel aastal ootame SKP 2,3% suurenemist.

inflatsioonile ja intressimäärade tõusule on tarbimine tugev. Majanduskasv peaks aga aasta teisel poolel languseks pöörduma.

Hiina majandus on aasta alguses saanud sisse tugevama hoo. Peamiseks kasvueduriks on tarbimine, mida on kolm aastat piirangutega vaos hoitud. Ühtlasi on näha kinnisvarasektori taastumise märke. Hiina majanduse avanemine peaks suurendama maailmas nõudlust, samuti võidab turism üle maailma.

Eesti majanduslangus jätkub
Eesti oli eelmisel aastal Euroopas ainuke riik, kus majandus langes püsivhindades. Meie hinnangul on Eesti SKP alahinnatud. Jooksevhindades oli kasv aga viimase 14 aasta tugevaim. See võimaldas ettevõtetal

tõsta kiiresti palku ja suurendada samal ajal kasumeid. Esialgsetel andmetel kerkis ettevõtete kasumlikkus möödunud aastal viimase viie aasta suurimaks.

Eelmise aasta lõpus süvenenud majanduslangus Eestis kandub üle selle aasta esimesse poole. Vähenedud ostujõud piirab eratarbimist ja nõrgenenud välisnõudlus lubab ettevõtetele vähem eksportida. Lisaks on tootja- ja ekspordihindade kiire kasv andnud löögi Eesti ekspordi konkurentsivõimele. Kuigi me prognoosime järgmisel aastal välisnõudluse paranemist, pidurdab halvenenud konkurentsivõime Eesti ekspordikasvu taastumist.

Eesti majanduse üldine kindlustunne on küll allpool pikaajalist keskmist, kuid selle langus on stabiliseerunud. Majapidamiste kindlustunne on põhja läbinud ja see on isegi tasapisi paranemas. Selle taga on vähenenud inflatsiooniootused ja kosuma hakanud ettevaade oma

finantsolukorra suhtes.

Tööturg peaks lähiaastatel tugev püsima. Eelmisel aastal tõusis tööhõive ajalooliselt kõrgeima tasemeni peamiselt mitteaktiivsete inimeste arvu vähenemise arvelt. Eesti 20-64-aastaste tööhõivemäär oli Euroopa Liidus suuruselt kolmas. Kuigi me prognoosime sel aastal tööhõive tagasihoidlikku langust, jääb see jätkuvalt kõrgeks. Samal ajal ei tõuse tööpuudus murettekitava määrani, kuna majandus kasvab jooksevhindades mõõdukalt. Kõrge tööhõive koos mõõduka tööpuudusega hoiab aga palgakasvu tugevana.

Inflatsiooni aeglustumine jätkub

Juba eelmise aasta augustis tippu jõudnud inflatsiooni aeglustumine jätkub. Siiani on selle taga olnud peamiselt energiahindade kiire langus, kuid ka baasefekt. Alusinflatsoon veel märkimisväärset alenemist ei näita, kuid kõrgemale tõusvad

intressimäärad, vähenenud nõudlus ning kiiresti aeglustunud tootja- ja impordihindade tõus peaksid hakkama seda pidurdama.

Meie prognoosi järgi aeglustub hinnakasv sel aastal keskmiselt 10%-ni ja järgmisel aastal 4,3%-ni. Kõige enam langetab sel aastal hinnakasvu odavam energia, mis mõjutab peamiselt eluaseme ja transpordiga seotud kulusid.

Inflatsiooni aeglustumine koos tugeva palgakasvu jätkumisega peaksid pöörama käesoleva aasta teisel poolel majapidamiste ostujõu kasvule. Samas pidurdavad uue valitsuse maksutõusud alates järgmisest aastast hinnakasvu aeglustumist ja ostujõu paranemist. See piirab omakorda eratarbimist ja kärbib veidi ka majanduskasvu. Samuti on vähenemas pandeemia-aastatel kuhjunud majapidamiste hoiused, millel on samuti tarbimist piirav mõju.

Siiani on majapidamised ja ettevõtted saanud hästi hakkama tõusnud intressimääradega. Viivislaenude osakaal on jätkuvalt väga madal. Eluaseme taskukohasus on aga kiiresti halvenenud ja nõudlus uute eluasemelaenude järele on vähenenud.

Samuti ootame halvenenud kindlustunde, kerkinud intressikulude ja vähenenud rahavoo tõttu ettevõtete tagasihoidlikumat laenuõudlust. See piirab käesoleval aastal investeringute kasvu.

Swedbanki prognoosi järgi väheneb Eesti SKP sel aastal püsivhindades 0,8%. Seega jääb majandus langusesse teist aastat järjest. Samas peaks aastases võrdluses mõõdetud majanduskasv selle aasta teisel poolel taastuma ja järgmisel aastal ootame juba SKP 2,3% suurenemist. Kuigi Eesti majandus jääb püsivhindades aasta kokkuvõttes sel aastal langusesse, suureneb see jätkuvalt jooksevhindades. ▶

Inflatsioon ja intressimäärad – millised on ootused?

Inflatsioon taandub ja on ootus intressimäärade kasvu peatumiseks. Pikas perspektiivis toetab inflatsiooniline keskkond varade hindade tõusu rahas arvestatuna, kuid risk majanduslanguse hetkedel oma varasid kaotada on olemas.

TEKST: **URMAS SIMSON**,
SWEDBANK EESTI KREDIIDIRISKI JUHT
FOTOD: **SCANPIX**

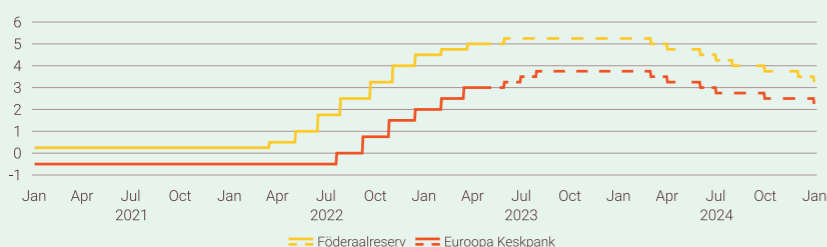

Kinnisvaraturu arengusuundumuste kohta kirjutasin sarnases formaadis kommentaari 12 kuud tagasi. Esimene erinevus toonase ootuse ja hiljem selgunud tegelikkuse vahel oli seotud sellega, et inflatsioon kasvas 2022. aastal oodatust kõrgemale ja püsis kõrge oodatust kauem. Kõige suurem üllatus oli see, kui kõrgele tõusid augustikuuks energiahinnad. Suvine ülikiire energiahindade tõus viiski 2022. aasta keskmise tarbijahindade tõusu ootustest kõrgemaks.

Teine oluline üllatus on viimase 12 kuu jooksul olnud baasintressimäärade kiire tõus. Veel 2022. aasta jaanuaris oli

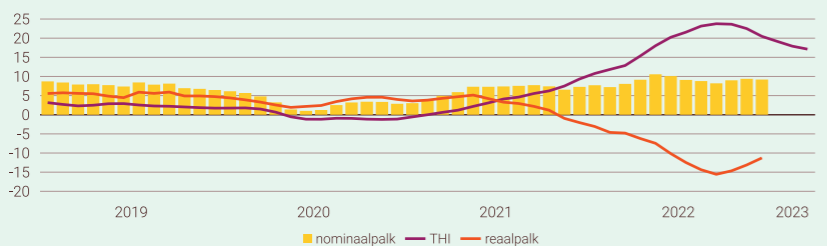
Keskpankade intressimäärad

Tegelik ja Swedbanki prognoos

Eesti palgakasv ja inflatsioon

Aastane muutus, %, 3 kuu keskmine

Allikad: Swedbank Research & Macrobond

raske kedagi uskuma panna, et baasintressimäärad lähevad lähiajal plusspoolele, sest ka turgude keskmine ootus oli, et nullintressimäärad püsivad veel aastaid.

2023. aastal on juba toimunud ja jätkumas väga järsk inflatsioon taandumine. Viimastel kuudel on ka rahvusvaheliste turgude põhiliseks kõneaineks igakuised inflatsiooninäitajad eurotsoonis ja USA-s. Turuosalised arutavad, millal tekib hetk, kus saab öelda, et inflatsioonisurve on kadunud ja millisel tasemel intressimäärade tõus peatub. Erinevused arvamustes on väga suured. Tuleb ka arvestada, et keskpankadele meeldib vaadata inflatsiooni, võttes välja energia ja toidu (*core inflation*). Eurotsooni aastane hindade tõus langes märtsis 6,9%-ni, mis oli oluliselt madalam kui 2022. aasta oktoobri tipptase 10,6%. Kui energia ja toit välja võtta, siis oli hindade aastane tõus 5,7%, mis oli taas uus rekordkõrge tase. Näiteks 2022. aasta oktoobris oli sellisel viisil näidatud aastane hinnatõus 5,0%.

Praegu maksab Euroopa Keskpang enda juures hoiustamise eest 3,25% aastas ja annab ise laenu 3,75%-ga (alates 4. maist). Turg ootab, et tänaselt 3,7% kuue kuu euribori tasemelt jõutakse tippu (3,85% tasemel) 2023. aasta novembris. Seejärel hakkaks baasintressimäär langema ja 2024. aasta novembris oleks see alla 3%.

Viimastel kuudel on üle pika aja olukord, kus turg arvab intressimäärade tipuks vähem kui kuu aega varem. Seni olid ootused kogu aeg kõrgemale roninud võrreldes sellega, mida kuu aega varem oodati.

Üürihinnad versus laenumaksed

Elukondliku kinnisvara puhul on keskkond ilmselgelt muutunud.

Elukondliku kinnisvara puhul on keskkond ilmselgelt muutunud.

Urmas Simson

Raske öelda, kui palju oli laenuvõtjate seas neid, kes uskusid, et 0%-line baasintressimäär ja lõppintressimäär 2% ongi selleks, et jääda. Tõenäoliselt valdav osa siiski mõistis, et negatiivsete intressimäärade periood (2015-2022) jääb ajaloos pigem erandlikuks. Ka pangad üldjuhul arvestasid, et pikemas perspektiivis on laenuvõtjate jaoks lõppintressimäär keskmiselt suurusjärgus 5-6%. See tähendaks kuue kuu euribori 3-4% vahemikus.

Kui vaadata kinnisvarakuulutusi, siis 40-55 m² korterite puhul on Tallinna kesklinnas küsitav mediaanüürihind 650 eurot kuus, Mustamäel 550 eurot kuus, Lasnamäel 490 eurot kuus. Mediaanmüügihind 40-55 m² korteritele on kesklinnas 196 000

eurot, Lasnamäel ja Mustamäel 129 000 eurot.

Kui võtta aluseks nende piirkondade korterite pakkumishinnad, oleksid aastased üüritootlused 4,0%, 4,6% ja 5,1%, arvestamata kulusid ja võimalikku vakantsust.

Võttes aluseks 129 000-eurone laen 25 aastaks keskmise intressimääraga 5,5%, oleks kuine laenumakse 790 eurot, millest 590 eurot on intressikulu.

Reaalsuses on kinnisvara laenuga ostu puhul küll omafinantseerimine näiteks 20% (antud juhul siis ca 26 000 eurot) ning seetõttu on laenusumma ja laenumaksed väiksemad. Samas see 26 000 eurot omafinantseeringut on kapital, millele tuleks ka arvestada teatud hind. Omakapitalina investeeritavat

osa tuleks lugeda ehk isegi kallimaks kui laenukapitali eest makstav 5,5%.

Kui üüritootlus on 4,0-5,5% ja laenu eest makstav intressimäär 5,0-5,5%, siis on jooksev intressikulu suurem kui saadav üüritulu.

Samas tuleb arvestada, et muutuvad nii üürihinnad kui ka baasintressimäärad. Ja see on tegelikult kõige olulisem – mitte eeldada, et nii jääb, nagu praegu on. Olulised on pigem laenuintressimäärade ja üüritasemete pikaajalised keskmised ning kinnisvara omaniku võime lühiajalised ebasoodsad kõikumised üle elada.

Inflatsiooniline keskkond toetab pikas perspektiivis varade hindade tõusu rahas arvestatuna, aga see ei tähenda, et ei oleks märkimisväärne risk majanduslanguse hetkedel oma varasid kaotada, kui laenuvõimendus

on selle konkreetse majanduse tagasilöögi ajal liiga kõrge.

Uusarenduste müük tagasihoidlik

Uusarenduste müük on märkimisväärselt vähenenud. Kui müügi tippaegadel 2020.-2021. aastal oli Tallinnas ja selle lähialdade korterite müügis 12-kuuline periood, kus müüdi üle tuhande uue korteri kvartal, siis nüüd on müügiaktiivsus alla tuhande uue korteri aastas.

Eluasemelaenude väljastamine languses

Uute eluasemelaenude väljastamine langes Eesti Panga andmete kohaselt jaanuaris 24% ja veebruaris 17% võrreldes eelmise aasta sama ajaga. Uute eluasemelaenude väljastamise

maht pöördus aastases võrdluses langusesse 2022. aasta oktoobris. Samas tuleb öelda, et intressimäärade tõusu ulatust arvestades on 20% langus oodatust pigem väiksem.

Kommertskinnisvara

Kommertskinnisvaras on rendihinnad püsivad stabiilsed või veidi kasvanud, mis on katnud teatud kulude kasvu. Tehinguaktiivsus on madal, sest võimalikel ostjatel ja praegustel varaomanikel on erinev arvamus soovitatavast üüritootlusest.

Kui baasintressimäärad on liikunud 0% tasemelt 3%-ni, siis tekibki küsimus, kas üüritootlused, mis siiani olid kõige perspektiivikamatel ja likviidsematel objektidel 6-8%, peaksid ka kõrgemale liikuma. Kõige optimistlikumad arvavad, et üüritootlused võiksid jääda samaks, sest Eestis ei läinudki aastased üüritootlused madalate intressimäärade perioodil kunagi väga madalale (3-4%) tasemele, nagu see juhtus mõnes teises Euroopa riigis.

Riikides, kus see juhtus, on nüüd tekkinud olukord, kus jooksev intressikulu selgelt ületab üüritootlust. Kui varade tootlus jääb allapoole sellest tasemest, millist tootlust pakuvad muud instrumendid, siis kommertskinnisvara hinnad peavadki läbi tegema korrigeerimise, kui just ei õnnestu rendihindu tõsta ja rahavoogu suurendada.

Eesti puhul on kõige negatiivsem vaade see, et üüritootlused peaksid liikuma ka 3 protsendipunkti võrra üles pluss veel teatud tootlus lisariski eest, sest jooksva üüritulu säilimise risk on kasvanud.

Tõde tundub olevat kuskil vahepeal. Tuleb nõustuda, et kuna Eestis ikkagi neid ülimadalaid üüritootluste tasemeid (varade hinnatõusu) ei tekkinud, siis on olnud ka teatav immuunsus intressimäärade tõusu suhtes. ▶

Intrigeeriv ja võluv kunstiturg

Kunsti hinnad kerkivad ja targalt soetatud teoste väärtus võib juba ühe aasta lõikes tõusta kümneid protsente. Kunstituru trendidele heidab valgust Haus Galerii omanik Piia Ausman.

TEKST: EVAR POST FOTO: ALLEE GALERII, SCANPIX

Piia Ausman

Konrad Mägi teos „Capri motiiv“ müüdi 430 000-eurose haamrihinnaga. Konrad Mäe teoste hinna kasv 20 aasta lõikes on olnud eesti kunstnike seas kõrgeim.

Viimane aasta on toonud ridamisi uudised, kuidas meie kunstnike tööde hinnad kerkisid oksjonitel seninägematusesse kõrgustesse. Eesti kalleima maali rekord kuulub tänavusel Allee galerii kevadoksjonil 150 000 alghinnaga müüki tulnud ja haamrihinnaga 430 000 eurot müüdud Konrad Mägi teosele „Capri motiiv“.

See ja teised silmatorkavad hinnarekordid on jäämäe tipp, mis paistab kaugele, kuid ilmestab laiemat tendentsi, et Eesti kunstituru käive on viimase kolme aasta jooksul, ilma liialdamata, nina peaaegu püstloodis ülespoole suunanud. Meie galeriide avalike oksjonite aastane müügimaht tõusis 1,4 miljonilt 2020. aastal 6 miljonini 2022. aastal.

Moodne kunst, tõusev trend

„Kasvanud on nii mahud kui ka hinnad,“ kinnitab Haus Galerii omanik Piia Ausman. Kui kümme-kond aastat tagasi oli turg suuteline vastu võtma umbes poolsada teost ühel kaks korda aastas toimival oksjonil, siis nüüd esitleb galerii ühel oksjonil juba rohkem kui kahtsada teost.

Käibest suurima osa annavad endiselt 20. sajandi esimese poole Pallase koolkonna kunstnikud, samas trend on kaldumas moodsa ja kaasaegse kusti kasuks. Jätakuvalt on kunstiostjate huvi suur meie moodsa kunsti klassika, 1960. ja 1970. aastate

põlvkonna kunstnike tööde vastu. Kuid Haus Galerii on hakanud oksjoneid koostades viimastel aastatel tähelepanu alla tooma ka 1990. aastate kunstnike põlvkonda.

„Mulle tundub, et 1990. aastad on kohe-kohe aina enam popimaks muutumas,“ prognoosib Ausman.

Veel toob galeriijuht välja, et huvi kasvab ka graafika vastu ning hinnad on tõusnud kohati maalist kõrge-male.

Oksjonimüük moodustab Haus Galerii näitel umbes kaks kolmandikku galerii kogumüügist. Piia Ausmani sõnul tõstavad oksjonid kunstnikke fookusesse ja kujundavad hindu.

Ta toob näite. Haus Galerii mullusel sügisoksjonil kerkis Peeter Mudisti Lydia Koidulast inspireeritud teose 35 000-eurone alghind 111 000 euroni. Selline hüpe tõmbab autorile tähelepanu ja kergitab nii tema tööde keskmist hinda kui ka samaväärsete autorite hinda laiemalt.

Kui mõni aasta tagasi ehk enne silmatorkavat hinnatõusu oleks Mudisti väikeseformaadiline teos tulnud oksjonile alghinnaga 4000-5000 eurot, siis Haus Galerii tänavu-kevadisel oksjonil oli tema väikeseformaadilise kompositsiooni alghind 11 000 eurot.

Väärtus püsib ajas

Tippkunstnike teoste hinnakasvust ajas, oksjonite müügimahtudest ja paljudest muudest näitajatest annab ülevaate Eesti suurimate galeriide avalike oksjonite tulemuste põhjal kokku pandud eesti kunsti hinna-indeks, mille leiab Haus Galerii kodulehelt. See annab ka häid võimalusi analüüsida nii kunstiliikide kui ka konkreetsete tööde tootlikkust aastate lõikes.

„Mina näen, et arukalt ostes on kunstil viimase kolme kuni viie aasta lõikes aastatootlus keskmiselt 30%

Trendid

- Tõusev trend on moodne ja kaasaegne kunst.
- Kasvab huvi 1990. aastate põlvkonna vastu.
- Graafika leiab üha enam ostjaid ja hinnad tõusevad.
- Endiselt annavad suurima müügimahu vanemad, eeskätt Pallase koolkonna kunstnikud.
- Oksjonitel ostjate arv on viimase kümne aastaga viiekordistunud.

ringis,“ ütleb Piia Ausman.

Kuigi kunstiteose hinna kujunemisel on hulk seaduspärasusi, mida kogenud ekspert oskab prognoosida, on selle protsessi olemus siiski ka omajagu mõistatuslik ning ostjad ei ole sugugi nii kalkuleerivad, kui võiks tunduda.

„See on mänguline ja intuiitiivne valdkond, ent seda intrigeerivam ja võluvam ning võidud võivad õigete panuste korral olla siin üllatuslikult suured,“ kinnitab ta.

Kiire inflatsiooni ajal või selle hirmus võtab kunsti hind suuna üles, samas majanduse madalseisud kunsti väärtust alla ei too. Kauplemisaktiivsus võib küll vaibuda, kuid jätkub majanduse elavnedes seniselt tasemelt.

Mis nõu siis anda kunstihuvilisele, kes soovib sellele turule siseneda? Kindlasti tasub analüüsida eesti kunstiindeksit, käia galeriides, tutvuda autoritega oksjonite nimes-tikus, rääkida kogenud galeristiga. Kõik see annab hea tausta, et investeringu väärtust hoida.

Osta tuleb aga seda, mis meeldib. „Emotsioon on kõige pädevam argument,“ kinnitab kogenud galerist. ▶

Elisa tehnoloogiaüksuse juhil Toomas Pollil on kaks hobi, mida ta mõnuga ühendab – need on reisimine ja hea toit. Maailmas ringi rännates kuuluvad tema sihtkohtade hulka alati ka mõned tähelepanuväärsed restoranid.

TEKST: HEIDI VIHMA

MEIE KLIENDI REISILUGU

Reisisihiks võib võtta ka restorani

Oma sõpruskonnas on Toomas Polli restoranide soovitamisel tunnustatud autoriteet. Meiega jagab ta oma viimase Itaalia-reisi kogemusi, mille käigus külastati ka kahel korral maailma parimaks restoraniks valitud Osteria Francescanat Modenas.

„Paljudesse kohtades olen valmis alati tagasi minema – Itaalia, Hispaania, London, Pariis, aga igal aastal üritame teha üks või kaks reisi ka kohtadesse, kus ei ole varem käinud. Reisin nii sõprade kui ka perega ning restoranide ja toidu

suhtes teen alati põhjalikku eeltööd. Siiski mitte kõik pole ette ära mõeldud, igal korral jääb palju ka juhuse ja Google'i hooleks,“ jagab Toomas Polli oma kogemusi.

Peakokk ise oli kohal

Osteria Francescana külastamine oli üheks oluliseks sihtkohaks paari aasta eest toimunud Põhja-Itaalia ringreisil, kus peatuti Iseo järve lähedal mägedes asuvas agrofarmis, nauditi Vahemere rannikut ja Põhja-Itaalia linnu. See on kümnekonna lauaga väike restoran, kus parajasti oli kohal ka omanik ja

FOTO: ERAKOGU

FOTO: OSTERIA FRANCESCANA

peakokk Massimo Bottura, kes käis lauast lauda külalistega vestlemas.

Itaalia köök on üks Toomas Polli lemmikuid, mida ta on valmis nautima ikka ja alati, sel korral pakkus degustatsioonimenüü aga väga erilisi elamusi. Menüü kujundamisel olid kokka inspireerinud lilled ja liblikad, toidud olid dekoreeritud söödavate õitega ja väga värvilised.

Kõige elamusrohkemaks roaks osutus maasikarisoto kreveti-*carpaccio* ja *stracciatella*-vahuga, kus maitsete olid ideaalses tasakaalus ning muljet täiendasid erinevad tekstuurid ja värvid ning viimistletud serveering.

„Kahtlemata on Massimo Bottura väga andekas ja paneb kokakunsti kogu oma hinge,“ meenutab Toomas Polli maailma parimast restoranist saadud erilist elamust.

Tärni- ja maitsekogu

Reisimisest ja toidunaudingutest on välja kasvanud Toomase originaalne harrastus – ta „kogub“ Michelini tärne ja maitstud veine. Märkmeid on kogunenud ligi tuhande veini kohta, tärne kusagil 20-30 kandis.

„Proovin igal reisil käia ka mõnes tärnirestoranis, nii ma neid juurde korjangi,“ selgitab ta. Kuna kõiki veine ega tärnirestorane ta päris alguses kirja ei pannud, võivad tegelikud arvud olla veelgi suuremad. Michelini tärnid ei tähenda alati kõrgeid hindu ja lõuna ajal on need tihtipeale päris soodsad, julgustab Toomas Polli. Väga erilise elamuse osaks saadi kord ühes Lõuna-Korea täistaimses Michelini tärniga restoranis, mida peavad mungad, kes teevad taimedest põnevate maitsetega roogasid.

Tärnifriigiks Toomas aga ennast mingil juhul ei pea. Vastupidi – ühe parima Itaalia-elamusena meenutab

FOTO: WIKIMEDIA

Tööl tuleb eduelamus pikema intervalliga, toidu tegemise juures on see vahetu.

Toomas Polli

▲ Osteria Francescana sissepääs Modenas.

▼ Toomas Polli koos peakokk Massimo Botturaga.

FOTO: ERAKOGU

▲ Toidud olid dekoreeritud söödavate õitega ja väga värvilised.

ta üht väikest söögikohta Torino Mustamäe-laadse elurajooni sisehoovis, kus lauad olid majade vahel õues, toit ehedalt kodune, rõdudel ajasid juttu vanemad proudad ja kuivas pesu.

Kokkamine annab kiire eduelamuse

Reisidel kogetud restoranielamusi ja -soovitusi jagab Toomas Polli Instagramis (#toomasiscooking), kuhu paneb üles ka fotosid enda tehtud roogadest.

„Olen tõesti omajagu gurmaan. Teen juba aastaid sõpradele õhtusööke, tavaliselt seitse-kaheksa käiku koos valitud veinidega,“ muigab ta mõnusalt. „Kokates saan kohe tagasisidet ja see on väga tugev motivaator. Tehnoloogiamaailmas, kus ma töötan, kestavad projektid kuid ja aastaid ning tulemust peab väga kaua ootama. Tööl tuleb eduelamus pikema intervalliga, toidu tegemise juures on see vahetu. Pealegi on toit väga konkreetne, meeltega tajutav, katsutav ja nähtav.“

Isiklikus gurmeeplaanis on järgmisena sihikule võetud Geranium, maailma parimaks tituleeritud restoran Taanis, kus töötab ka üks edukamaid Eestist pärit kokkasid Artur Kazaritski. „Nomasse ma ei jõudnudki. Kui sain teada, et seda hakatakse kinni panema, olid kõik kohad juba ette ära broneeritud,“ kahetseb rännuhuviline gurmaan. ▾

Tipprestoranidest supiköögi

Maailma parim. Osteria Franciscana lugu algab aastal 1995, kui mitmel pool maailmas kuulsate kokkade käe all praktiseerinud Massimo Bottura tuli tagasi kodulinna Modenasse ja võttis üle sealse traditsioonilise toidukoha *trattoria*. Aastal 2002 sai Bottura Osteria Franciscana esimese Michelin tärni, 2006. aastal teise ja 2012. aastal kolmanda. Neli aastat hiljem valiti Osteria Franciscana maailma parimaks restoraniks. Maailma parimaks valiti see ka 2018. aastal. Kuna 2019. aastast alates ei saa parimaks valitud restoran edaspidi enam kandideerida, siis uut parima tiitlit pole oodata, küll aga on Osteria Franciscana platseerunud kategooriasse Best of the Best koos teiste maailma parimaks valitud restoranidega.

Gucci Osteria. Massimo Bottural on nüüdseks restorane mitmel pool maailmas, neist nii mõnigi on ära teeninud kõrged tunnustused: 2018. aastal Firenze avatud Gucci Osteria da Massimo Bottura sai kohe järgmisel aastal esimese Michelin tärni, sama kiirelt tuli esimene tärn ka 2020. aastal Beverly Hillis ja 2021. aastal Tokyos avatud restoranidele.

Food for Soul. Milano Expo 2015 ajal tuli maailma parima restorani peakokk Massimo Bottura välja ideega määratleda ümber traditsioonilise supiköögi formaat ja avada puudust kannatavatele inimestele uut tüüpi söögikoht. Projekt sai nimeks Food for Soul ning selle eesmärk on toidu raiskamise vähendamine ning sotsiaalselt tõrjutud inimestele solidaarsuse pakkumine. Hiljem on projekt leidnud erinevaid väljundeid mitmel pool maailmas.

Massimo Bottura ja Eesti. 2015. aasta sügisel oli Massimo Bottura inspireerivat ettekannet võimalik kuulata Tallinnas toimunud restoranimaailma suurüritusel SAUCE 2015 ehk „Vaated restoraniäri edulugudele“, nii et kaudselt on ta inspireerinud ka meie peakokkasid.

Tasub minna!

Juba üle paarikümne aasta on Lahemaa Keskkonnahariduse Seltsi ja Muraste looduskooli retkejuht Rauno Masing tutvustanud reisisellidele meilt ja mujalt Eesti põnevaid paiku. Allpool temalt väike valik avastamist väärt, kuid vähem tuntud matkaradadest.

Mukri rabarada

Pikkus: 2,5 km
Asukoht: Raplamaa, Mukri küla Eidapere lähistel

Rada kulgeb mööda Mukri raba, möödub rohketest laugastest ja rabajärvedest ning pakub matkajale ilusaid vaateid vaatetornist. Väga hea rahulik paik.

Valgesoo torn ja rabaring

Pikkus: 2 km, kerge
Asukoht: Põlvamaa, Kiidjärve küla

Pilkupüüdvä disainiga 30 meetri kõrgusest metallist vaatetornist avaneb suurepärase vaade Valgesoo rabale ja seal kulgevale õpperajale. Umbes pool laia laudteega rajast kulgeb läbi Valgesoo raba, teine pool läbi ürgse ilmega vana metsa ja Ahja mõisniku istutatud „parunimänniku“.

Kanuuretk Võhandu jõel Leevilt Süvahavvale

Pikkus: 5 km
Asukoht: Põlvamaa, Leevi küla

Võhandu, kohalikele teada ka kui Voojõgi, tihtipeale viidatud ka Pühajõe nimel all, pakub läbi terve hooaja lisaks kanuusõidule vaateid võimsatele liivakivipaljanditele ning kõnealune lõik ka köditavaid kärestikke ja veski-kohti. Paate pakuvad nii kohalikud kui ka kaugema kandi ettevõtjad.

Kantsi kõrtsi matkarada Emajõe Suursoos

Pikkus: 3 km
Asukoht: Tartumaa, Kavastu küla

Taastatud Kantsi kõrtsihoone juurest parklast algab Emajõe õpperada, mis teeb tiiru jõeäärsel lammil ja tarnamättilisel heinamaal ning läbib sookaasiku. Võite kombineerida ettevõtmise mõne paadi- või saunaparve teenust pakkuva ettevõtjaga, kes teid sealt edasi Suursoo-soosse kuremarju ja Peipsi vaated nautima viib või siis Emajõe veeteed pidi seltskonna tagasi Tartusse toob. Auto või ratastega liikudes võiks sealkandis kasutada ka Kavastu parveteenust, kindluse mõttes tuleb selle toimimine siiski ette täpsustada.

Swedbanki juht Olavi Lepp saab suurima eduelamuse sellest, kui keerulise teema lahendamiseks on õnnestunud panna kokku õige meeskond ja ühiselt leetakse edasiliikumiseks parim tee.

Olavi Lepp:

„Mulle meeldib, kui asjad on kiires liikumises.“

FOTO: EGERT KAMENIK

Mis on hoidnud sind Swedbankis juba 25 aastat?

Ägedad inimesed ja huvitav töö. Olen olnud siin rohkem kui kümnes rollis ja igav pole hakanud kordagi.

Mida sa oma töös naudid?

Mulle meeldib, kui asjad on kiires liikumises ja saame koos meeskonnaga lahendada keerulisi olukordi. Vahel on raske hetk ning pole ka head mõtet, kuidas edasi liikuda, kuid siis selgub, et meie 2600 töötaja hulgas ikkagi leidub keegi, kes teab täpselt, mida teha. Kollektiivselt mõelda ja asjad ära teha on kihvt tunne, see on nauding.

Mis on suurim tööstressi allikas?

Välised olukorrad, mida ei saa ise muuta. Ma olen kärsitu tüüp, kes tahaks olukordi kohe lahendada hakata. Ajapikku olen õppinud, et minust mitte sõltuvate asjadega tuleb mõnikord leppida ja keskenduda küsimustele, mida ma saan lahendada – see aitab hoida ka stressi mõistlikul tasemel.

Mis on suurim väljakutse selles, et hoida tasakaalu panga omanike, klientide ja töötajate ootuste vahel?

Pead lihtsalt kõiki neid kogu aeg silme ees hoidma. Teen seda eesmärkide kaudu, iga huvigrupi jaoks on oma mõõdikud. Väljakutse on selles, kuidas hoida tasakaalu pikas plaanis ja märgata õigel hetkel, kas ja kelle poole hakkame kaldu vajuma ning kuidas tuleks fookust nihutada.

Milline olukord on andnud sulle õppetunni juhina ja mida see õpetas?

Kunagi noore spetsialistina töötades sain ülesande, mis minu meelest valgus laiali. Kutsusin tippjuhid kokku eesmärgi täpsustama, kuid omapoolset nägemust ette ei valmis-

Olavi Lepp

Aastaid pangas: 25

Karjäär pangas: alustas nooremteellerina, seejärel erinevad klienditeenindaja ja tootejuhi rollid. Olnud Eesti, Baltikumi ja Swedbanki grupi makselahenduste juht, grupi laenu- ja maksetoodete üksuse juht. Seejärel Eestis riskijuht ning 2019. aastast juhatuse esimees ja pangajuht.

Pere: abikaasa ja kolm tütart.

Varjatud anne: „Oskan tagurpidi rääkida ja olen üsna hea peastarvutaja.“

tanud. Koosolek ei kestnud viit minutitki, kui toonane pangajuht ütles: „Olavi, sa töid kokku sellise ressursi, aga sul pole isegi plaani, kuhu liikuda. See koosolek on lõppenud.“ Kolme nädala pärast kutsusin kokku uue töötoa, milleks olin valmistanud ette kolm stsenaariumit. See lõppes edukalt.

Õppisin seda, et ära kutsu kokku koosolekut, kui see pole ette valmistatud, ning julge ettevalmistamata koosolek katkestada. Ja veel, et juhina pead sa probleeme tõstatama, aga pakkuma välja ka lahendusi, mida teistega edasi arutada.

Millist tööks vajalikku omadust oled pidanud endas kõige rohkem arendama?

Juhiks saades pidin arendama delegerimise oskust. Minu eduelamus tuleb praegu meeskonna õnnestumisest, mitte sellest, mida ma ise teen. Olen ka õppinud maha keerama oma kärsitust ja olema rahulikum. Alati ei pea kohe siin ja praegu olukordi lahendada, vahel on targem oodata.

Nimeta kolm ilukirjandusteost, mis sulle väga meeldivad.

Minu huumorimeelega sobib kõige rohkem kokku Švejki, seda olen mitu korda lugenud ja see kõnetab endiselt. Eesti kirjandusest meeldib Oskar Lutsu stiil. Mitu Nassim Talebi teost on väga mõtlema pannud.

Mis teeb sind õnnelikuks?

Tõeliselt õnnelikuks teeb perega koos olemine. Ma arvan, et kunagi elule tagasi vaadates tõusevad kõige tähtsamana esile ikkagi lähedased inimesed.

Millal sa viimati endast välja läksid?

Ei mäleta. Minu esimene instinkt on hakata lahendusi otsima ja kui juba tegutsen, siis ma ei lähe endast välja. Küll aga ärritab mind arrogantsus ja rumalus, eriti kui need satuvad kokku ühte isikusse. Avalikus debatis häirib mind meeletu negatiivsus ja vastandumine – ma ei näe, et sellel mingit mõtet oleks.

Mida sa tavaliselt nädalavahetusesti teed?

Väga tavalisi asju. Hea on veeta aega pere, sõprade, tuttavatega. Otsustasime sõpradega proovida uusi sportlikke väljakutseid ja oleme käinud vehklemas, mänginud käsipalli, sulgpalli. Praegu katsetame padelit, see meeldib väga.

Milline on olnud sinu elu parim suvepuhkus?

Kõik on toredad. Viimastel aastatel oleme läinud perega kuhugi Eestis või välismaal ning lihtsalt nautinud, et saame olla kogu aeg koos ja suhelda. Kui veel õnnestub mõni sportlik tegevus sinna juurde haakida, on puhkus minu jaoks korda läinud. ▶

Swedbank

Elukindlustus. Kindlustan, sest armastan

Vaatan hinda
swedbank.ee/elukindlustus

Elukindlustust pakub Swedbank Life Insurance SE. Tutvu tingimustega ja pea nõu.